

JAARVERSLAG

INSPECTIE & BEGELEIDING

LEVENSBSCHOUWELIJKE VAKKEN

Onder de verantwoordelijkheid van
de erkende instanties en vereniging (EI&V)
schooljaar

2022-2023

&

2023-2024

COLOFON

Uitgever: Erkende Instanties & Vereniging (EI&V)

Jaar van uitgave: 2025

JAARVERSLAG Inspectie & Begeleiding LBV

2022-2023, 2023-2024

INHOUD

INLEIDING.....	3
DEEL 1: Naleving decreet BaO en Codex SO.....	4
DEEL 2: Specifieke doelgerichtheid en verschillende aspecten van levensbeschouwelijke vakken.....	6
<ul style="list-style-type: none">• De specifieke doelgerichtheid van LBV• LBV in een democratische samenleving• Leerlingen over levensbeschouwelijk onderwijs	
DEEL 3: Botsing van bevoegdheden tussen verschillende bestuursniveaus.....	12
DEEL 4: Inspanningen met betrekking tot de interlevensbeschouwelijke competenties (ILC) en interlevensbeschouwelijke dialoog (ILD).....	13
<ul style="list-style-type: none">• Waarop het in de ILC aankomt• Begeleiding en inspectie ILC• Rond welke thema's werd gewerkt?• Aan welke competenties werd gewerkt?• Interlevensbeschouwelijke dialoog	
DEEL 5: Organisatorische uitdagingen en suggesties.....	21
<ul style="list-style-type: none">• Vaststellingen en overwegingen vanuit de OVSG-resonantiegroep• Good practices• Onderzoek van suggesties in de media	

DEEL 6: Levensbeschouwingen in de wereld.....29

- '22-'23 : padlet Oekraïne
- '23-'24 : brief Palestina-Israël

BIJLAGEN.....31

INLEIDING

Dit is het derde jaarverslag van de inspectie & begeleiding van de levensbeschouwelijke vakken, dat onder auspiciën van de erkende instanties en vereniging – afgekort door het letterwoord EI&V – werd opgesteld ten behoeve van de leden van het Vlaams Parlement.

Het brengt verslag uit over de schooljaren 2022-2023 en 2023-2024, maar werpt in de beschouwingen ook een blik op de organisatie van de levensbeschouwelijke vakken (LBV). In het regeerakkoord van de Vlaamse regering 2024-2029 is immers een ingrijpende wijziging van de organisatie en inhoud van de levensbeschouwelijke vakken opgenomen. Aan deze actualiteit kan in dit verslag niet voorbij worden gegaan.

In het verslag wordt in de eerste plaats ingegaan op de decretaal bepaalde aandachtspunten: het respect voor de mensenrechten in de lessen LBV en de uitvoering van de projecten Interlevensbeschouwelijke Competenties.

Als tweede punt willen de Erkende Instanties en Vereniging LBV de principiële waarde van levensbeschouwelijk onderwijs aan de orde stellen. Vanwege het fundamentele karakter van de discussie die het regeerakkoord losgemaakt heeft, wordt ingegaan op de pedagogische visie die alle levensbeschouwelijke vakken met elkaar gemeen hebben. Mogelijk kan dit bijdragen tot een evenwichtig oordeel over het te voeren beleid ten aanzien van de levensbeschouwelijke vakken in de toekomst.

In de derde plaats worden de gevolgen van een botsing van bevoegdheden vastgesteld tussen het federale niveau en het gemeenschapsniveau met betrekking tot de werking en de bevoegdheid van een erkende instantie.

Vervolgens wordt ingegaan op de ontwikkelingen op het gebied van de gezamenlijke lessen Interlevensbeschouwelijke Competenties en hierbij vooral op de invoering van de lessen Interlevensbeschouwelijke Dialoog in het GO! Dit punt is vooral belangrijk om een beter begrip te krijgen van wat de Interlevensbeschouwelijke Dialoog momenteel inhoudt.

Als vijfde punt wordt verslag uitgebracht over besprekingen en onderzoeken omtrent de organisatie van de levensbeschouwelijke vakken in het officieel onderwijs.

Aan dit verslag zijn tot slot enkele bijlagen toegevoegd en ook de contactgegevens van de verschillende erkende instanties en vereniging.

Wij danken iedereen die aan dit verslag heeft meegewerkt en met de wens dat het mag bijdragen tot de waardering van de leerkrachten die zich dagelijks voor de lessen levensbeschouwing inzetten,

De inspectie & begeleiding en de Erkende Instanties en Vereniging Levensbeschouwelijke Vakken

DEEL 1: naleving van de voorschriften uit het decreet BaO en Codex SO

Op de Spiegeldag van de onderwijsinspectie (13 mei 2025) liet Vlaams kinderrechtencommissaris, Caroline Vrijens, zich lovend uit over het plan binnen het Vlaams Parlement om de kinderrechten een plaats te geven in de nieuwe minimumdoelen van het basisonderwijs en ze zo te verankeren in het Vlaamse leerplichtonderwijs. De EI&V deelt het standpunt van het Kinderrechtencommissariaat en UNICEF België dat mensenrechten en wereldburgerschap aangeleerd en ingeoeffend moeten kunnen worden in de school. In de brede visie rond mensenrechten- en burgerschapseducatie in het onderwijs is het zeker gerechtvaardigd om zelfde verwachtingen te koesteren naar de levensbeschouwelijke vakken. Dit sluit aan bij de brede persoonsvorming, waartoe de levensbeschouwelijke ontwikkeling ook behoort. De inspectie LBV ziet dan ook toe op het respect voor de bepalingen in de verdragen van de kinder- en mensenrechten.

In het *'Decreet houdende wijziging van het decreet basisonderwijs van 25 februari 1997 en de Codex Secundair Onderwijs, wat de onderwijsdoelen betreft'*¹ van 26 januari 2018, staat in Art. 45 en Art. 147/3 bepaald dat de levensbeschouwelijke inspectie moet toezien op de naleving van de volgende inhoudelijke vereisten:

- Alle leerplannen, met inbegrip van de leerplannen godsdienst, niet-confessionele zedenleer, cultuurbeschouwing of eigen cultuur en religie zijn in overeenstemming met de internationale en grondwettelijke beginselen inzake de rechten van de mens en van het kind in het bijzonder en respecteren de goedgekeurde eindtermen en ontwikkelingsdoelen. De leerplannen godsdienst, niet-confessionele zedenleer, cultuurbeschouwing en eigen cultuur en religie respecteren tevens de interlevensbeschouwelijke competenties.
- De leerplannen godsdienst en niet-confessionele zedenleer zijn in overeenstemming met de internationale en grondwettelijke beginselen inzake de rechten van de mens en van het kind in het bijzonder en respecteren de goedgekeurde eindtermen en ontwikkelingsdoelen.

Over de laatste overeenstemming en uitvoering van de leerplannen wordt in principe jaarlijks aan het Vlaams Parlement een stand van zaken gegeven door de levensbeschouwelijke inspectie (cf. het decreet van 1 december 1993 betreffende de inspectie en de begeleiding van de levensbeschouwelijke vakken).

Op deze punten zijn er op basis van de vaststellingen in het onderwijsveld, geen aanmerkingen mee te geven. Er werden ook geen meldingen ontvangen of specifieke controle-opdrachten gegeven vanuit de onderwijsverstrekkers of de Vlaamse onderwijsinspectie, naar aanleiding van een concreet geval.

¹ Opschrift gewijzigd door de commissie:... tot wijziging van het decreet basisonderwijs van 25 februari 1997 en de Codex Secundair Onderwijs, wat onderwijsdoelen betreft, en tot wijziging van de decreten Rechtspositie onderwijspersoneel

Naast de voorgaande inspectiecriteria rapporteert de levensbeschouwelijke inspectie bij decreet jaarlijks over de interlevensbeschouwelijke competenties (verder afgekort als ILC). De rapportering over de ILC wordt opgenomen in deel 4 van het voorliggend jaarverslag.

DEEL 2: specifieke doelgerichtheid en verschillende aspecten van de levensbeschouwelijke vakken

In het begin van het huidig schooljaar, bij de berichtgeving in de Vlaamse pers over de plannen van de Vlaamse Regering, werden in de media verschillende visies gedeeld op godsdienst- en levensbeschouwelijk onderwijs. Opvallend is dat de beeldvorming over de levensbeschouwelijke vakken (LBV) doorgaans voortkomt uit een onvolledig of foutief begrip van de huidige organisatie van de verschillende LBV. Bij deze gelegenheid brengen we graag meer duidelijkheid over de gezamenlijke visie en voedingsbron van de levensbeschouwelijke vakken. We willen hiermee aantonen dat het operationele denkkader van de LBV zich verder heeft ontwikkeld sinds de totstandkoming van (en mede dankzij?) het Schoolpact en kan verbonden worden met een hedendaagse visie op onderwijs, opvoeding en samenleving.

De specifieke doelgerichtheid van LBV

Levensbeschouwelijk onderricht binnen de levensbeschouwelijke vakken situeert zich in het geheel van de persoonsvorming. De levensbeschouwelijke leerkracht wil de leerling vormen tot een persoon die zich geworteld weet in het leven en zich tot 'iemand' kan ontwikkelen. Het versterkt het integrale leren op school: zowel mentaal, emotioneel als karakterieel.

Samen met de leerling worden telkens levensbeschouwelijke vragen onderzocht die bij dit proces rijzen, zoals: *hoe doe ik het goede?, hoe voorkom ik het kwade?, wat wordt er van mij in het leven verwacht? wat wil ik in het leven?, ...* Wat de levensbeschouwelijke vakken gemeen hebben is dat bij de leerling wordt gewerkt aan de rijping en ontwikkeling van de menselijke capaciteiten die noodzakelijk zijn om zich in het leven te oriënteren en zin te ervaren, zoals creativiteit (inspiratie), zelfkennis, wil (zelfbegrenzing, matiging) en veerkracht (evenwicht).

Daarnaast heeft in de levensbeschouwelijke vakken ook 'cultuur'-overdracht een plaats: de leerling wordt uitgenodigd de rijkdom en inspiratiekracht van de gekozen levensbeschouwing (inhoudelijk) te leren kennen, te exploreren en te ervaren. Levensbeschouwingen zijn immers ook een vorm van gestolde ervaring in het eeuwenlang omgaan met bovengenoemde zinvragen. Omdat de EI&V bij het inspectiedecreet van 1993 integraal bevoegd is voor inhoudelijk en didactisch-pedagogische aanpak, is het voor de EI&V zaak om deze leerstofgerichte invulling kwaliteitsvol in te vullen en daarbij verantwoorde en verantwoordelijke keuzes te maken.

Naast een zelfbewustzijn (omgaan met zichzelf) en omgangsvormen met anderen in persoonlijke contacten, ontwikkelen jongeren in de LBV op een 'zingevend' niveau ook omgangsvormen met een grotere groep of gemeenschap, die ze niet meteen in interpersoonlijke relaties kunnen kennen of ontmoeten. Dit gebeurt in de les levensbeschouwing onder meer op basis van verhalen 'die jongeren doen opleven', perspectief bieden en ruimte maken voor de exploratie van menselijkheid en medemenselijkheid. Daarbij worden 'kerninzichten' en personen geïntroduceerd, die voor de

levensbeschouwelijke gemeenschap een potentieel vormende waarde hebben voor de persoonlijke ontwikkeling van de jongere.

Elke erkende levensbeschouwing erkent uitdrukkelijk de eigen interne pluraliteit – de pluraliteit van visies binnen de eigen traditie – en die krijgen ook een plaats in het eigen leerplan. Naast ruimte voor zelfanalyse, wordt er binnen elke LBV ook ruimte geboden voor analyse van de eigen levensbeschouwelijke identiteit en traditie, telkens in een open en kritische geest.

LBV in een democratische samenleving

In een democratische samenleving is principieel ruimte voor levensbeschouwelijke diversiteit. Verschillende levensbeschouwingen mogen zich vrij organiseren en hun overtuiging beleven. Tegelijk heeft elke samenleving nood aan verbondenheid en onderling respect. Het is de gezamenlijke pedagogische visie van de verschillende levensbeschouwelijke vakken dat zij bij uitstek kunnen bijdragen zowel aan het ontwikkelen van een eigen identiteit als aan het begrijpen en waarderen van andere overtuigingen. Niet afstandelijke neutraliteit maar geëngageerde betrokkenheid op levensbeschouwelijke vragen is bij dit proces belangrijk. Hierdoor zijn de levensbeschouwelijke vakken geschikt om leerlingen te helpen de brug te slaan tussen hun levensbeschouwelijke en culturele herkomst enerzijds en de diversiteit om hen heen anderzijds.

Verwezen kan worden naar de visie van de Raad van Europa op levensbeschouwelijk onderwijs en democratie. In het ‘referentieboek voor scholen’, *Religious Diversity and Intercultural Education* wordt toegelicht hoe juist levensbeschouwelijk onderwijs kan bijdragen tot een democratische ingesteldheid. Het vertrekpunt van de EI&V vertoont grote gelijkenissen met de uitgangspunten in het ‘referentieboek voor scholen’, dat door de Raad van Europa werd opgesteld met als titel ‘*Religious diversity and intercultural education: a reference book for schools*’ (verschenen in 2007). We ontlene enkele centrale aandachtspunten (en doelstellingen) uit het boven vermelde referentieboek, die we ook helder willen krijgen en ‘aanbevelen’ voor het levensbeschouwelijk onderwijs in het Vlaamse onderwijs:

Religie / levensbeschouwing beperkt zich niet alleen tot de private sfeer, los van het publieke forum: morele en religieuze overtuigingen liggen aan de grondslag van wat mensen motiveert en hoe zij handelen (of waarom zij actie ondernemen) in de samenleving.

Levensbeschouwelijk onderricht richt zich dan ook op het ontwikkelen van en verder inzetten op de volgende waarden (waarbij de leerlingen een leercurve doorlopen):

- **tolerantie:** het besef van de verschillende levenswijzen en respect voor anderen
- **wederkerigheid:** de bereidheid om anderen dezelfde dingen te erkennen of te gunnen die je zelf graag erkend of toegekend zou willen zien, en om anderen niet te beledigen in zaken waarin je zelf niet beledigd zou willen worden.
- **burgerzin:** het vermogen om afstand te nemen, te reflecteren en gematigdheid aan de dag kunnen leggen in de publieke uiting van de levensbeschouwelijke identiteit, met wederzijds respect en in uitwisseling met anderen

Deze pedagogische visie wordt door de verschillende levensbeschouwingen in hun kwaliteitszorg gevolgd. Bij een recente uitwisseling van de gezamenlijke inspectie LBV omtrent de uitwerking en handhaving van de verschillende leerplannen konden o.m. de volgende formuleringen hiervan worden opgetekend:

Anglicaanse godsdienst:

Over het leerplan werd verklaard dat het *'flexibel is in zover de docent zich kan aanpassen aan de (speciale) behoeften van de leerling'*. Tegelijk wordt vermeld: *'Het curriculum omvat onderwijs over mensenrechten en de ontwikkeling van de gemeenschap en maakt zo de ontwikkeling van een gemeenschap mogelijk.'* De inhoud van de lessen Anglicaanse godsdienst richt zich dus zowel op de individuele ontwikkeling van de leerling als op het deelnemen aan het leven in de maatschappij.

Islamitische godsdienst:

Het leerplan noemt verschillende pedagogische doelen: *'De ontwikkeling van het bewustzijn van de leerlingen'*, waarbij aandacht is voor *'oplossingen voor het leven'*, vraagstukken waarvoor het leven mensen plaatst. Aandacht is er hierbij voor de islam: *'de religieuze concepten correct gebruiken'* maar ook voor de samenleving: *'rechten en verantwoordelijkheden kennen, rekening houden met de omgeving'*. Met leerlingen wordt gesproken over *'verdraagzaam zijn ten opzichte van andersgelovigen en de interne pluraliteit'*. Leerlingen wordt bijgebracht *'kennis (te) interpreteren en in sociaal-culturele context (te) kunnen plaatsen'* en *'religieuze concepten (te) beheeren om op een dynamische manier om te gaan met veranderingen.'* Respect voor de mensenrechten vormt een belangrijke doelstelling: *'Mensenrechten respecteren en bewust omgaan met milieu en samenleving'*. In de lessen islamitische godsdienst is men zich duidelijk zeer bewust van de interpretatie die men aan de traditie moet geven in de context waarin de leerlingen opgroeien.

Israëlitische godsdienst:

Het leerplan Israëlitische godsdienst is opgebouwd vanuit de verschillende Joodse feestdagen en stelt daarbij telkens een bepaalde thematiek centraal. Bij het Chanoeeka-feest wordt als thema aangegeven *'Identiteit en samenleving'*. Er wordt ingegaan op de Joodse ethiek waarbij als aspecten worden vermeld: *'Mens en medemens'*, *'Mens en God'*, *'Mens en zichzelf'*. Aandacht is er voor de historische uitdaging van het Hellenisme en de hedendaagse aandacht voor ontwikkelingen in de samenleving. Gesproken wordt in les over de *'externe en interne pluraliteit'* die het aangaan van deze uitdaging met zich meebrengt.

Niet-confessionele zedenleer:

Het leerplan van de lessen NCZ steunt op de principes van het vrijzinnig humanisme en eerbiedigt daarbij de rechten van de mens en het kind. Verklaard wordt dat de *'focus ligt op zelfbeschikkingsrecht en autonomie'* en op *'kritisch en vrij wetenschappelijk onderzoek'*, maar ook op *'respect, dialoog en verdraagzaamheid'*. In principe kan nagenoeg elk thema aan de orde

gesteld worden in een les, waarbij *‘de leerkracht samen met de leerlingen de ethische aspecten van een thema onderzoekt’*. Maar pedagogisch zal steeds aandacht besteed worden aan *‘één van de vijf procesdoelen (..): autonomie, verantwoordelijkheid, humaniseren, moreel denken, zingeving.’* *‘De leerlingen worden gestimuleerd om kennis en ervaring van normen en waarden te verkennen, te onderzoeken, te beoordelen en toe te passen. Dit om in groeiende mate zin te geven aan zichzelf in relatie met de anderen, de samenleving de wereld en de natuur.’* Ook in het leerplan NC Zedenleer wordt aandacht besteed aan de ontwikkeling van het individu en dit in het bijzonder met het oog op de samenleving.

Orthodoxe godsdienst:

Het leerplan van Orthodoxe godsdienst besteedt aandacht aan de eigen godsdienstige traditie, maar laat de leerlingen daarbij kennismaken met de interne pluraliteit, *‘de verschillende tradities’* die er binnen de orthodoxe godsdienst bestaan. Als pedagogisch doel wordt geformuleerd: de *‘groei van de leerling in zijn eigen zingeving’* maar ook: *‘De leerlingen zijn vaak van buitenlandse herkomst’* en richten zich erop hen te laten *‘kennismaken met de West-Europese samenleving: het combineren van de eigen orthodoxe traditie, de eigen leefwereld en de heterogene samenleving.’*

Protestants-evangelische godsdienst:

De richtlijnen van het leerplan geven de verschillende dimensies aan waarbinnen het godsdienstonderwijs zich beweegt. Gesproken wordt van *‘een driedelige pedagogische oriëntatie: ‘geloof en kerk’, waarmee verwezen wordt naar de oudchristelijke en reformatorische geloofsbelijdenissen, ‘mens, schepping en maatschappij’, een verwijzing naar de verantwoordelijkheid naar mens en maatschappij en ‘onderwijs en opvoeding’, een verwijzing naar de identiteitsontwikkeling’*.

Rooms-katholieke godsdienst:

Als pedagogisch en ook inhoudelijk principe van het leerplan wordt verklaard: *“We nodigen leerlingen uit om zich bewust te worden van hoe zij in het leven staan en hoe zij naar zichzelf en de wereld kijken. (...) We zetten sterk in op de identiteitsgroei van leerlingen, want de levensbeschouwelijke, religieuze en/of geloofsgroei maakt deel uit van de identiteitsgroei.”* *“Daarbij worden de leerlingen uitgenodigd om in vrijheid te groeien als mens, zich bewust (te) worden van en zich levensbeschouwelijk uitgedaagd(te) weten door de pluraliteit van zinaanbod (levensbeschouwingen) in onze hedendaagse leefwereld en samenleving.’* Ook hier komt de gedachte tot uiting van samenhang tussen de persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling. Als algemeen doel wordt geformuleerd: *‘Het zinaanbod van het christelijk geloof kennen en plaatsen in de context van levensbeschouwelijke pluraliteit.’*

Een verdere illustratie van deze pedagogische visie voor elk van de erkende levensbeschouwingen vindt de lezer terug in de in bijlage opgenomen presentatie over de visie op kwaliteitsvol levensbeschouwelijk

onderwijs van elke inspectie-begeleiding LBV voor wat betreft het eigen levensbeschouwelijk vak (opgemaakt in opdracht van de commissie levensbeschouwelijke vakken).

Leerlingen over levensbeschouwelijk onderwijs

Naast de hierboven geschetste gezamenlijke visie van de erkende instanties en vereniging willen we ook de leerlingen LBV niet ongehoord laten in dit verslag. In het schooljaar 2022-2023 werd een vragenlijst verspreid onder de leerkrachten LBV om aan de leerlingen voor te liggen in een les godsdienst/levensbeschouwing.

De bevraging werd afgenomen via google-Forms en dus met beperkte mogelijkheden tot vraagstelling en data-analyse, maar zij leverde toch een aantal interessante resultaten op.

We ontvingen meer dan 14.000 geldige antwoordformulieren. Voor elke vraag kunnen we ons baseren op meer dan 13.000 antwoorden (na uitzuivering van de blanco antwoordmogelijkheden).

ALGEMEEN

63,5 procent van de respondenten volgt NCZ. Op de tweede plaats RKG (ca. 21 %). En op de derde plaats islam (ca. 14 %).

De respondenten komen ongeveer gelijk verdeeld uit alle graden van het secundair onderwijs. Het grootste deel evenwel uit de finaliteit Doorstroom, maar er werden ook antwoorden ontvangen van respondenten uit de andere finaliteiten (Dubbele en Arbeidsmarkt) en dit voor alle zeven levensbeschouwelijke vakken. Behalve voor orthodoxe godsdienst komen enkele respondenten (een kleine minderheid) uit het BUSO.

Aan de bevraging namen bijna evenveel meisjes als jongens deel. Een meerderheid van respondenten voor het vak islam zijn meisjes (57%). De keuzemogelijkheid 'X' bij de vraag 'ik ben een...' (betrekking op gender) wordt bij alle levensbeschouwelijke vakken aangevinkt en bedraagt 3,5 procent van het totaal.

De overgrote meerderheid van de leerlingen die deelgenomen hebben volgt het levensbeschouwelijk vak uit eigen keuze. De grootste groep waarbij het vak door de keuze van de ouders wordt bepaald komt uit orthodoxe godsdienst (ongeveer 30 procent), waarbij mogelijk de recente migratieachtergrond van de leerlingen een rol speelt. Voor islam is de keuze van de ouders slechts 4 procent en in 95 procent van de antwoorden geven de leerlingen aan zelf gekozen te hebben voor het vak islam. Voor NCZ bedraagt het antwoord 'ik heb er zelf voor gekozen' 78 procent en voor PEGO is dat 76 procent.

INHOUDELIJK

Over het algemeen en dat geldt voor alle levensbeschouwelijke vakken wordt er voldoende of veel kennis meegegeven over de andere levensbeschouwingen. Voor leerlingen uit islam is dit 71% , uit RKG 67%, en uit NCZ 63%.

Buiten de leerlingen uit anglicaanse godsdienst en israëlitische godsdienst, blijkt uit een overgrote meerderheid van de antwoorden dat in het door hen gevolgd levensbeschouwelijk vak alles besproken

kan worden. Voor PEGO is dat 95% en voor islam 94%. Deze percentages liggen hoger dan voor NCZ (85%) en RKG (87%), maar voor de laatste twee vakken hadden we uiteraard meer respondenten.

In de helft van de antwoorden geven leerlingen aan akkoord of helemaal akkoord te zijn met de voorgelegde mening *'Ik vind interlevensbeschouwelijke samenwerking op school zinvol'*. Voor islam ligt dit percentage sterk boven het gemiddelde, namelijk 72 procent en bij PEGO is dat 55%, gevolgd door orthodoxe godsdienst en RKG (voor beide 49%), en NCZ (47%).

Ongeveer dezelfde verhouding vinden we terug in de resultaten voor de stelling *'De les levensbeschouwing draagt bij tot mijn persoonlijk ontwikkeling'*. Rond de helft van de antwoorden op dit vraagonderdeel geeft aan het hiermee eens of helemaal eens te zijn. Leerlingen islam geven het antwoord 'akkoord' of 'helemaal akkoord' bovengemiddeld vaak (87%). Voor orthodoxe godsdienst is dit 69% en voor PEGO 59%. Voor RKG is dit 44%.

Één op de drie duidt aan hierover geen mening te hebben (eenzelfde verhouding vinden we terug over de interlevensbeschouwelijke samenwerking op school).

Om te peilen naar de vraag wat maakt het vak levensbeschouwing anders dan andere vakken, werden een aantal mogelijke onderscheidende kenmerken meegegeven aan de hand van verschillende stellingen. Op de stelling *'Je leert jezelf en de ander beter kennen'* levert 89% van de antwoorden door leerlingen islam, de reactie 'akkoord' of 'helemaal akkoord' op. Ook op de stelling *'Je wordt gevoelig gemaakt voor democratische waarden (vrijheid, gelijkheid, solidariteit, ...)'* levert het antwoord van leerlingen islam 82% op.

Tot slot wordt het vak levensbeschouwing volgens de respondenten nog steeds sterk getypeerd door de eigen mening mogen zeggen en dit tot 90% bij de respons vanuit de leerlingen islam.

DEEL 3: Botsing van bevoegdheden tussen verschillende bestuursniveaus

De relatie tussen levensbeschouwingen en Staat is in België geregeld op zowel het federale niveau als in de gewesten en gemeenschappen.

Voor het eerst sinds de invoering van de Erkende Instanties & Vereniging door het decreet betreffende de inspectie en de begeleiding van de levensbeschouwelijke vakken op 1 december 1993 heeft zich in de hier besproken periode een probleem gesteld voor één van de recent door de Vlaamse regering opnieuw erkende instanties.

In 2022 trok de toenmalige federale minister van justitie, Vincent Van Quickenborne, de erkenning in van de Moslimexecutieve van België als representatief orgaan van de moslimgemeenschap in België. Deze beslissing had verstrekkende gevolgen voor de door de Vlaamse regering erkende vzw Centrum Islamonderwijs (vzw CIO) als erkende instantie voor het islamitisch onderwijs in Vlaanderen.

Sinds 2008 was de vzw Centrum Islamonderwijs door de EMB gemandateerd en vervolgens door de Vlaamse regering erkend als erkende instantie voor islamitisch godsdienstonderwijs in Vlaanderen bevoegd voor de inspectie en begeleiding van het islamitisch godsdienstonderwijs. Tevens was deze vzw door de EMB gemandateerd als *bevoegde instantie* voor de islamitische eredienst volgens de Vlaamse decreten rechtspositie van 1991. De bevoegde instantie staat in voor de voordrachten – een decretaal verplichte aanstellings- en benoemingsvoorwaarde – van de leermeesters en leraren islamitische godsdienst voorafgaande aan elke tijdelijke aanstelling, tijdelijke aanstelling van doorlopende duur, vaste benoeming en eventueel mutatie of nieuwe affectatie. De bevoegdheden van de bevoegde instantie en erkende instantie dienen binnen een gestructureerde religie of levensbeschouwing in één hand samengevoegd te zijn om effectief beleid mogelijk te maken. Wanneer deze bevoegdheden zich in verschillende handen bevinden ontstaat er onrust in de desbetreffende levensbeschouwelijke gemeenschap.

Op 6 juni 2023 werd een nieuwe vzw Moslimraad van België door de minister van Justitie erkend als voorlopig representatief orgaan (K.B. 12 juni 2023). Belangrijkste taak van de Raad is – volgens de eigen website – het organiseren van een transparant vernieuwingsproces met het oog op de oprichting van een nieuw definitief representatief orgaan dat vervolgens officieel erkend kan worden.

Op 1 januari 2024 werden de erkende instanties en vereniging door de Vlaamse Regering opnieuw erkend voor een periode van vijf jaar (zie KB in BIJLAGE 1).

Na de nieuwe erkenning van de vzw CIO door de Vlaamse regering heeft de vzw Moslimraad getracht zeggenschap te verwerven over zowel de bevoegdheden van de erkende instantie als over de bevoegdheden van de bevoegde instantie voor het islamitisch godsdienstonderwijs. Er zijn hierover nog procedures hangende bij de Raad van State.

DEEL 4: Inspanningen met betrekking tot de Interlevensbeschouwelijke Competenties (ILC) en Interlevensbeschouwelijke Dialoog (ILD)

In dit deel gaan we eerst in op de inspanningen met betrekking tot ILC. Vervolgens gaan we kort in op de actualiteit rond ILD en worden voor het verslag ook de realisaties in de periode 2011 - 2024 aangehaald.

Waarop het in de ILC aankomt

Zoals aangehaald in ons vorig jaarverslag, blijft de opvatting in deze passage uit het ILC-dossier van de Commissie LBV uit 2012 onverminderd geldig en blijft de commissie levensbeschouwelijke vakken (CLBV): *“het belang [onderstrepen] van de ontwikkeling van een eigen levensbeschouwelijke identiteit om interlevensbeschouwelijke dialoog (ILD) en/of interlevensbeschouwelijke samenleven (ILS) mogelijk te maken. In de (al dan niet) onderscheiden LBV wordt op open en positieve wijze de persoonlijke levensbeschouwing geëxpliciteerd én over de andere levensbeschouwingen gesproken met respect.*

Tegelijk stelt de CLBV dat een levensbeschouwelijke identiteit zich ook ontwikkelt door expliciet contact met andere levensbeschouwingen. De ontmoeting met relevante vertegenwoordigers van andere levensbeschouwingen brengt de levensbeschouwelijke eigenheid op bewuster niveau. De ontdekking van o.m. verschillen en gelijkenissen nodigt de leerling uit zichzelf te positioneren op levensbeschouwelijk vlak.”²

Begeleiding en inspectie ILC

De inspectie-begeleiding levensbeschouwelijke vakken werkt op het gebied van de naleving van de ILC nauw samen. De ILC, voorgesteld aan het Vlaams parlement in 2015, zijn opgenomen in de leerplannen van alle LBV en moeten in alle klassen aan de orde gesteld worden. Dit gebeurt door gezamenlijke projecten, zowel in het lager als in het secundair onderwijs, waarbij de leerlingen kennismaken met andere levensbeschouwingen.

Toezicht hierop vindt plaats door gezamenlijke inspectiebezoeken (tenminste twee inspecteurs van verschillende levensbeschouwingen) aan de teams of vakwerkgroepen van de leerkrachten LBV van de verschillende scholen. De leerkrachten maken van elk project een verslag op dat op deze bezoeken wordt besproken. De school ontvangt van het inspectiebezoek een verslag dat kan dienen om de leerkrachten LBV te oriënteren bij het verder uitwerken van hun projecten.

² [20121206 dossier ILSenILD](#), pag. 2

Veel voorkomende projecten zijn het bezoeken en kennismaken met de verschillende gebeds- of levensbeschouwelijke huizen in de stad of gemeente waar de school gelegen is, waarbij uitleg en een getuigenis wordt gevraagd van iemand die tot de plaatselijke geloofs- of levensbeschouwelijke

gemeenschap behoort. In veel scholen krijgen de leerlingen ook gelegenheid bezoeken te brengen aan de andere klassen LBV of gaan leerlingen uit andere levensbeschouwelijke vakken bij elkaar op bezoek om samen het gesprek te voeren en nadien terug te reflecteren binnen de eigen levensbeschouwelijke klas.

In de hogere jaren kiezen teams LBV ook vaak voor kennismaking met maatschappelijke projecten met een focus op de levensbeschouwelijke motivatie en visie ervan: voorbeelden zijn projecten rondom armoede en de klimaatverandering. Veel scholen kiezen ook voor een uitstap naar historische plaatsen, zoals de Dossin kazerne (Mechelen) of het fort van Breendonk (Willebroek). De nadruk ligt hierbij uiteraard op maatschappelijke bewustwording maar juist in het kader van een ILC-project kunnen de levensbeschouwelijke overtuigingen die hierbij een rol spelen goed ter sprake worden gebracht.

In het schooljaar 2022-2023 en schooljaar 2023-2024 vond opnieuw een bevraging plaats via een vast onlineformulier, voor de drie graden van het Gewoon en Buitengewoon Basisonderwijs en – Secundair Onderwijs (met 3109 respondenten). In het formulier wordt naast de contactgegevens, het onderwijsnet en de school, ook de projecttitel opgevraagd met opgave van één tot drie ILC-competenties die het project op het oog had.

Voor een algemene inblik in de verkregen datagegevens, bieden wij graag het volgende overzicht aan:

Rond welke thema's werd gewerkt?

Een greep uit de thema's met een selectie van projecttitels:

	Basisonderwijs	Secundair Onderwijs
Levensbeschouwelijk ontmoeten	<ul style="list-style-type: none"> • Wat ik altijd al wilde vragen • Feest voor iedereen • Mijn levensbeschouwing in de wereld 	<ul style="list-style-type: none"> • Dag vol levensbeschouwing • Rituelen (en symbolen) binnen levensbeschouwingen • Ahimsa
Het leven beschouwen	<ul style="list-style-type: none"> • Wat maakt me gelukkig? Wie wil ik worden? • Nieuw leven en geboorterituelen • Rouwen en verdriet in de verschillende levensbeschouwingen 	<ul style="list-style-type: none"> • Er is méér gegeven • Omgaan met de dood • Omgaan met tegenslag

Waarden	<ul style="list-style-type: none"> • Respect • Dankbaar zijn voor groot en klein • Soberheid over de wereld heen 	<ul style="list-style-type: none"> • Trouw • Rechtvaardigheid en vergeving • Liefde is voor iedereen
Identiteit	<ul style="list-style-type: none"> • Schittermomenten • Elke leerling heeft een naam 	<ul style="list-style-type: none"> • Waaraan spiegelen mensen zich? • Mijzelf bekijken door een levensbeschouwelijke bril
Diversiteit	<ul style="list-style-type: none"> • Geloof in verschil • Iedereen hoort erbij! 	<ul style="list-style-type: none"> • Dag van de culturele diversiteit • Omgaan met diversiteit
Relaties	<ul style="list-style-type: none"> • Elkaar leren waarderen • Kijk eens met andere ogen 	<ul style="list-style-type: none"> • Vooroordelen en pesten • Weerbaarheid
Vrede	<ul style="list-style-type: none"> • Vrede is een werkwoord 	<ul style="list-style-type: none"> • Banksy 'girl frisking soldier' • Polarisatie en levensbeschouwing • Bruggenbouwers
Engagement	<ul style="list-style-type: none"> • Samen voor vrede • Recht op een naam 	<ul style="list-style-type: none"> • Uitwerken solidariteitsproject • Een idool in de bres voor mensen in nood • The fundamentals of Caring
Kunst	<ul style="list-style-type: none"> • Kunst in verschillende religies/levensbeschouwingen 	<ul style="list-style-type: none"> • Zin in kunst?
Milieu	<ul style="list-style-type: none"> • Water in de wereld • Dieren helpen, mensen helpen 	<ul style="list-style-type: none"> • YOUtopia: Mijn ideale Stad • Economie en ecologie

Aan welke competenties werd gewerkt?

De 24 competenties met betrekking tot de interlevensbeschouwelijke dialoog (ILD) en interlevensbeschouwelijk samenleven (ILS) ontwikkelen zich op drie niveaus:

1. 'ik en mijn levensbeschouwing' (competenties 1 - 7)
2. 'ik, mijn levensbeschouwing en deze van de ander' (competenties 8 - 17)
3. 'ik, mijn levensbeschouwing en de samenleving' (competenties 18 - 24)

Elk niveau is opgebouwd uit twee luiken: enerzijds 'kennis' die wordt ontdekt, verworven en verwoord, en anderzijds 'vaardigheden en attitudes' als blijvende dragers voor duurzaam levensbeschouwelijk handelen.

Interlevensbeschouwelijke competenties (ILC)	
Competenties voor interlevensbeschouwelijke dialoog en samenwerking	
Ik en mijn levensbeschouwing	
<i>kennis</i>	<i>vaardigheden en attitudes</i>
<p>De leerling ontdekt en verwoordt</p> <p>1. de levensbeschouwelijke kenmerken van de eigen ontwikkelende identiteit.</p> <p>2. de eigenheid van de levensbeschouwing waarin hij/zij les volgt.</p> <p>3. de interne pluraliteit van de levensbeschouwing waarin hij/zij les volgt.</p>	<p>De leerling</p> <p>4. verwoordt open en bedachtzaam gedachten, gevoelens, ervaringen en normen en waarden vanuit de eigen levensbeschouwing.</p> <p>5. gaat respectvol en open om met de eigenheid van de eigen levensbeschouwing.</p> <p>6. gaat respectvol en open om met de diversiteit binnen de eigen levensbeschouwing.</p> <p>7. ontwikkelt een positief zelfbeeld en neemt initiatief gebaseerd op beleving van de eigen levensbeschouwing.</p>
Ik, mijn levensbeschouwing en deze van de ander	
<i>kennis</i>	<i>vaardigheden en attitudes</i>
<p>De leerling ontdekt en verwoordt</p> <p>8. de eigenheid van andere levensbeschouwingen.</p> <p>9. de eigenheid van een levensbeschouwing zoals een bevoorrechte getuige of een relevante vertegenwoordiger van een levensbeschouwing ze voorstelt.</p> <p>10. gelijkenissen en verschillen tussen levensbeschouwingen.</p> <p>11. de interne pluraliteit in verschillende levensbeschouwingen.</p>	<p>De leerling</p> <p>12. herkent en benoemt de levensbeschouwelijke kleuring van gedachten, gevoelens, ervaringen, waarden en normen bij zichzelf en anderen.</p> <p>13. respecteert het bestaan van levensbeschouwingen.</p> <p>14. luistert empathisch naar leeftijdsgenoten met een andere levensbeschouwing.</p> <p>15. verplaatst zich in het levensbeschouwelijk perspectief van anderen.</p> <p>16. is constructief kritisch over eigen en andere levensbeschouwingen.</p> <p>17. gaat respectvol en open om met de eigenheid van andere levensbeschouwingen.</p>

Ik, mijn levensbeschouwing en de samenleving	
<i>kennis</i>	<i>vaardigheden en attitudes</i>
<p>De leerling ontdekt en verwoordt</p> <p>18. de verschillen tussen stereotyperingen over een levensbeschouwing en de binnenkant van een levensbeschouwing.</p> <p>19. moeilijkheden en kansen voor ILD en ILS.</p> <p>20. de rol van levensbeschouwingen voor zichzelf en de samenleving.</p>	<p>De leerling</p> <p>21. onderscheidt levensbeschouwelijke-stereotypering van levensbeschouwelijkeidentiteit.</p> <p>22. gaat constructief om met moeilijkheden en kansen voor ILD en ILS.</p> <p>23. oefent ILD en ILS als noodzakelijke vaardigheid voor het leven in de realiteit van een multilevensbeschouwelijke samenleving.</p> <p>24. herkent afspraken en regels nodig voor interlevensbeschouwelijk samenleven en past deze toe.</p>

Voor elk project geven leerkrachten LBV minimaal één en maximaal drie ILC-competenties aan.

Voor de verschillende graden in het basisonderwijs en secundair onderwijs zijn dat (telkens per keuze de vijf meest voorkomende competenties) :

ILC-Competenties	Schooljaar 2022-2023												Schooljaar 2023-2024																	
	BASISONDERWIJS						SECUNDAIR ONDERWIJS						BASISONDERWIJS						SECUNDAIR ONDERWIJS											
	1 ^{ste} graad			2 ^{de} graad			3 ^{de} graad			1 ^{ste} graad			2 ^{de} graad			3 ^{de} graad			1 ^{ste} graad			2 ^{de} graad			3 ^{de} graad					
Keuze	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Competentie 1	X			X			X			X						X			X						X	X				
Competentie 2	X	X		X			X			X						X			X		X	X								
Competentie 3														X					X	X								X		
Competentie 4	X	X		X	X		X			X	X		X			X	X		X	X		X						X		
Competentie 5		X	X													X		X	X	X		X	X	X						
Competentie 6																		X	X	X			X		X					
Competentie 7																X			X			X						X		
Competentie 8	X	X	X	X	X		X	X		X	X		X	X		X	X		X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X
Competentie 9											X		X						X	X						X	X	X	X	
Competentie 10	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Competentie 11																		X	X	X										
Competentie 12					X			X					X					X	X	X		X	X						X	
Competentie 13		X	X			X		X	X		X	X		X	X	X		X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X
Competentie 14					X	X		X	X			X		X	X			X	X	X			X			X				X
Competentie 15								X			X	X		X	X				X	X		X			X		X			
Competentie 16																			X			X			X		X			
Competentie 17			X		X	X		X		X	X		X	X		X	X	X	X		X	X		X	X	X	X	X	X	X
Competentie 18														X					X	X			X						X	
Competentie 19																						X								
Competentie 20						X			X				X		X				X	X		X		X		X				X
Competentie 21																				X										X
Competentie 22																				X		X								X
Competentie 23																			X	X		X								
Competentie 24																X		X		X		X								

Uit het overzicht blijkt dat in elke graad voor elk onderwijsniveau een goede mix wordt aangebracht van kennisgericht competenties en competenties gericht op vaardigheden en attitudes. De ILC-projecten worden vaak binnen de vakwerkgroep LBV heel creatief uitgewerkt, zoals in de vorm van een interlevensbeschouwelijke ‘incaperoom’. Filmmateriaal zoals ‘[Aatos en de wereld](#)’ en ‘[Azar en Asmar](#)’, bieden naast hun artistieke waarde ook een mooie educatieve meerwaarde om in de samenwerking tussen de LBV in te zetten op interlevensbeschouwelijke competenties.

Een belangrijk aandachtspunt voor de inspectie LBV bij de projecten is de wijze waarop het levensbeschouwelijke aan de orde wordt gesteld: inhoudelijk is van belang dat de leerlingen in aanraking komen met de *beleving* van andere overtuigingen. Dit kan door getuigenissen, toelichtingen, maar vooral ook door onderlinge gesprekken. Hierdoor kan ook gewerkt worden aan het pedagogisch doel van de projecten: leren anderen te respecteren en te waarderen.

Interlevensbeschouwelijke dialoog

In het regeerakkoord van de vorige Vlaamse regering (2019-2024) werd de bepaling opgenomen dat het Gemeenschapsonderwijs in de derde graad één uur LBV mocht vervangen door ‘Interlevensbeschouwelijke Dialoog’, tevens bedoeld om te werken aan de eindtermen burgerschap. Omdat dit het verlies van de helft van de uren LBV betekende, maar ook omdat inmiddels veel ervaring was opgedaan met ILC, stelden de Erkende Instanties en Vereniging aan het GO! voor deze ILD gezamenlijk in te vullen. Zo konden de leerkrachten hun uren behouden en kon aan ILD op korte termijn ook daadwerkelijk inhoud gegeven worden. Het GO! ging op dit voorstel in en in de loop van de jaren 2019-2020, 2020-2021 werd gewerkt aan een gezamenlijk leerplan, op basis van de eindtermen burgerschap enerzijds en de Interlevensbeschouwelijke Competenties anderzijds.

In enkele scholengroepen van het GO! werd in het schooljaar 2021-2022 gestart met proefprojecten in het eerste jaar van de derde graad. De ervaring met ILC-projecten bleek inderdaad van grote waarde, maar de forse uitbreiding van het aantal gezamenlijk in te vullen uren vormde voor de leerkrachten en leerlingen een niet geringe opgave. Mede door een aanpassing van het leerplan vanwege een herziening van de eindtermen burgerschap werd in 2022-2023 een tweede proefjaar ingelast. Maar in het schooljaar 2023-2024 werd ILD algemeen ingevoerd in het eerste jaar van de derde graad in de scholen van het GO.

Waardevol waren de professionaliseringsdagen die het GO! dit jaar organiseerde om leerkrachten te laten kennismaken met goede praktijkvoorbeelden. Sinds het schooljaar 2024-2025 is ILD verplicht in beide jaren van de derde graad in alle secundaire scholen van het GO!. Op basis van de reacties van leerkrachten werd het leerplan ILD nogmaals herzien en voorzien van een visietekst [zie BIJLAGE 2]. Uit de inspectiebezoeken blijkt dat de kwaliteit van de projecten sterk afhangt van de creativiteit en eensgezindheid van het team LBV op een school. Verschillende initiatieven worden genomen om goede ideeën uit te wisselen en de hoop leeft dat de schoolteams hierdoor in de komende tijd steeds beter het hoofd kunnen bieden aan de grote uitdaging die de intense samenwerking met zich meebrengt.

Zo kwamen binnen Oost- en West-Vlaanderen de voorbije jaren de verschillende betrokken inspecteurs-adviseurs LBV van deze regio op geregelde basis samen om kennis en expertise te delen over ILD. Daaruit groeide een afsprakenkader rond communicatie, de zogenaamde ‘communicatiepiramides’. Per school werd in kaart gebracht welke leraren betrokken zijn bij ILD en binnen welk levensbeschouwelijk vak.

Daarbij werden telkens 2 contactpersonen van inspecteurs-adviseurs aan een Scholengroep gekoppeld om vlotte communicatie rond ILD voor leraren en directies te faciliteren.

Vanaf het schooljaar 2025-2026 wordt deze manier van werken overgenomen Vlaanderenbreed. Binnen enkele scholengroepen in West- en Oost-Vlaanderen ondersteunden de duo’s van inspectieleden de teams van de verschillende scholengroepen. Op geregelde tijdstippen werden er overlegmomenten georganiseerd om ervaringen, tips en suggesties uit te wisselen. Bij sommige groepen resulteerde dit in het samen ontwikkelen van lesmateriaal: zie [ILDrive: ILD-werking West- en Oost -Vlaanderen](#).

In het kader van dit verslag is het zinvol erop te wijzen dat ILD in het GO! volgens de huidige overeenkomst geen ander vak, maar steeds integraal deel uitmaakt van (elke) LBV, zij het met een afzonderlijk leerplan. Interlevensbeschouwelijke dialoog is pas mogelijk dankzij en met de inbreng en expertise van de verschillende (leraren) levensbeschouwelijke vakken. Volgens de genoemde overeenkomst wordt de goedkeuring aan het leerplan gezamenlijk gegeven, zowel door de Erkende Instanties en Vereniging als door het GO!, terwijl de inspectie & begeleiding LBV bevoegd blijft voor de vakinhoud en -pedagogie, de projecten opvolgt en daarover verslag uitbrengt aan de directies.

DEEL 5: Organisatorische uitdagingen en suggesties

De voorgestelde omslag van twee uur LBV naar twee uur ILD in het officieel onderwijs zoals opgenomen in het Vlaams Regeerakkoord 2024-2025 heeft voor veel onrust gezorgd, niet alleen in het werkveld bij leraren LBV, inspectie & begeleiding LBV en directies, maar ook bij kandidaat-leraren LBV en de lerarenopleidingen aan hogescholen en universiteiten. Dat is ongelukkig omdat hier een drastische verandering wordt gesuggereerd die de grondwettelijke toets vermoedelijk niet doorstaat.

De passage luidt:

“Het opsplitsen van leerlingen in het officieel onderwijs per levensbeschouwing is organisatorisch moeilijk. We maken daarom voor het officieel onderwijs de omslag naar een model waarin we twee uur interlevensbeschouwelijke dialoog voorzien in het basis en secundair onderwijs binnen de lessentabel.”

Hoe men het ook wendt of keert, art. 24 § 1 GW bepaalt: *“De scholen ingericht door openbare besturen bieden, tot het einde van de leerplicht, de keuze aan tussen onderricht in een der erkende godsdiensten en de niet-confessionele zedenleer.”*. Het regeerakkoord is op het punt van een omslag van twee uur LBV naar twee uur ILD niet uitvoerbaar.

Kennelijk hebben organisatorische problemen aanleiding gegeven tot dit voorstel. Het ligt eerder voor de hand om voor die organisatorische problemen oplossingen te zoeken die binnen het bestaande grondwettelijke kader wijzigingen van de onderwijsregelgeving voor het basis- en secundair onderwijs mogelijk maken. *Good practices* die al jaren succesvol worden toegepast in sommige scholen zouden zo een basis kunnen krijgen in de onderwijsregelgeving en het inrichten van de LBV overal in Vlaanderen kunnen uniformeren en optimaliseren. Een eerste voorwaarde daartoe is het in kaart brengen van de problemen en het onderzoeken hoe deze *good practices* omgezet kunnen worden in praktisch toepasbare regelgeving.

Vaststellingen en overwegingen vanuit OVSG-resonantiegroep

Begin schooljaar 2023-2024 werd op initiatief vanuit OVSG een resonantiegroep opgericht met een delegatie van leden van de EI&V en leden van de inspectie LBV om gezamenlijk ondersteunende maatregelen te onderzoeken om de organisatorische moeilijkheden te ondervangen in het geval van een gebrek aan leerkrachten LBV. Bruno Sagaert, directeur Koepelwerking van OVSG, leidde de samenkomsten en fungeerde als tussenpersoon met het directiecomité van OVSG.

Sommige maatregelen kunnen in akkoord tussen de erkende instanties en vereniging en de inrichtende macht worden toegepast. Andere vergen (een eventueel tijdelijk, voorwaardelijke) wijziging in regelgeving. Door de in de resonantiegroep betrokken leden van de inspectie werden de maatregelen voornamelijk gepercipieerd als tijdelijke en context-gebonden oplossingen. De denkoefening over welke van de maatregelen een structurele verankering in de regelgeving kunnen krijgen, moet verder worden gemaakt.

Enkele overwegingen die aan bod kwamen:

1. Het samennemen van uren LBV in blokken van twee of vier uur (reeds beperkt toegepast in de praktijk).
2. Het (tijdelijk of gedeeltelijk) loslaten van de parallelle organisatievorm.
3. Het streven naar een meer gecoördineerde aanpak bij het inroosteren van de vakken LBV:
 - het aanduiden van een directeur of beleidsmedewerker binnen een scholengemeenschap die een overzicht verkrijgt over alle te roosteren uren LBV en die als contactpersoon fungeert voor de inspecteurs-adviseurs LBV.
 - het samenwerken met de inspectie LBV voor het inroosteren van de uren LBV in meerdere scholen van eenzelfde inrichtende macht in een bepaalde stad, gemeente of regio. Zie infra onder 'good practices'.

Een gecoördineerde aanpak zou een grotere kans op slagen hebben wanneer deze een basis zou hebben in de regelgeving.

4. het openstellen van het educatief graduaat voor kandidaat leerkrachten LBV (met enigszins aangepast curriculum, afgestemd op levensbeschouwelijke onderricht). Voor het ruimer voorbereiden en inzetten van zij-instromers.
5. het omzetten van langdurig niet ingevulde uren LBV naar administratieve punten, zoals reeds mogelijk gemaakt in het Basis en Secundair Onderwijs via omzendbrief. Voor het Basisonderwijs kan gebruik worden gemaakt van het punt 3.1.4.4.2 omzetting van niet-vacante uren LBV in omzendbrief 2005 Personeelsformatie Scholen in het Gewoon Basisonderwijs punten die kunnen worden ingezet voor 'opvang' leerlingen (geen onderwijzend personeel).
6. Bij kortere afwezigheden: voorzien van een basispakket aan werkmateriaal LBV, waarbij leerlingen zelfstandig aan de slag kunnen gaan.
7. LBV via elektronisch afstandsonderwijs -> reeds getest

Het gelijktijdig in (minstens twee) verschillende scholen LBV organiseren via digitale weg op basis van een live-les in één van de scholen. De nodige infrastructuur dient, als een noodzakelijke randvoorwaarde te worden voorzien (voor één kind dat digitaal aansluit, volstaat een hoofdtelefoon en micro).

Uit de rapportering over het **proefproject met hybride lesgeven** in de gemeentelijke basisschool te Jonkerhove in een vierde, vijfde en zesde leerjaar, de volgende punten:

- een match met een leerkracht die met een corresponderende uurrooster les kan geven is uiterst moeilijk te vinden, maar haalbaar: er werden drie matches gevonden
-

- zowel de leerkrachten, de leerlingen als van de betrokken directeur reageerden heel enthousiast
- het project kreeg de bereidwillige volledige medewerking van de directeur, die voor de nodige apparatuur zorgde, ook blokken werden voorzien en lesmateriaal werd doorgegeven
- later in het project begon het enthousiasme te tanen door opeenvolgende technische stoornissen (internetstoringen, wegvallen van geluid of beeld, ...) en een toezichthouder die afhaakte in de klas van het afstandsonderwijs. De kinderen vonden het niet meer tof dat de leermeester zoveel met het computerscherm bezig was om de euvels te verhelpen en het proefproject werd stopgezet
- het later toevoegen van OKAN-kinderen in een deelnemende klas bemoeilijkte het geven van instructies en evalueren online

De inspecteur-adviseur besluit: op zich was het hybride lesproject een succes, maar het had nog een groter succes kunnen worden wanneer de uurroosters beter afgestemd konden worden. Hoewel het een grote uitdaging vormt (door de complexe organisatie en niet iedere leerkracht LBV is hier voldoende vaardig in), biedt de hybride aanpak zeker en vast kansen (door de hoge tijd- en werkinvestering wel niet realistisch om jaarlijks te organiseren). Het is belangrijk dat de leerlingen onderwijs kunnen blijven genieten.

Het tuchthouden is bijzonder moeilijk wanneer een toezichthouder in de online aansluitende klas wegvalt (hoewel dit toezicht ook tot de taakopdracht behoort wanneer je dat door de directie wordt opgedragen). De verantwoordelijkheid komt dan de leerkracht die hybride lesgeeft toe.

Het proefproject in Bikschote (een kandidaat leraar NCZ werd gevonden voor de niet-ingevulde uren) en in de andere Scholengemeenschappen ging niet door doordat er geen geschikte kandidaat in combinatie met een gelijktijdige uurrooster (waarvan geen blokken) werd gevonden (voor het vak islam en orthodoxe godsdienst).

In de rand wordt opgemerkt dat de inspecteur-adviseur LBV soms van de school wel een uurrooster wordt verkregen, maar daarin niet wordt aangeduid over welk leerjaar het gaat.

8. Een poging om het voorstel uit te voeren uit het rapport van de commissie van wijzen: het bovenschools organiseren van de minst gevolgde cursussen, cf. binnen een gemeente.

De volledige passage uit het rapport luidt:

“De huidige regeling voor de levensbeschouwelijke vakken wordt behouden, maar voor de levensbeschouwingen die door weinig leerlingen in een onderwijszone gevolgd worden, wordt het levensbeschouwelijke vak op een grotere schaal dan de individuele school georganiseerd. Afhankelijk van de context en de afstanden kan dat per stad of per onderwijszone of door middel van afstandsonderwijs georganiseerd worden.”

Dit voorstel is minder eenduidig dan het lijkt omdat de levensbeschouwingen zeer divers zijn. Wat voor het ene levensbeschouwelijke vak mogelijk en haalbaar lijkt, kan voor het andere levensbeschouwelijke vak volstrekt onhaalbaar zijn. Rekening houdend met het gelijkheidsbeginsel zou dit een probleem kunnen vormen.

Good practices

In het volgende willen we bij punt 3 in het overzicht, nog dieper ingaan op een good practice: met de instemming van de inrichtende machten én de Erkende Instantie en Vereniging, bestaat in het Stedelijk Onderwijs Antwerpen reeds jarenlang een praktijk van samenwerking rond het vastleggen van de uurroosters.

Het proces van het opstellen van uurroosters voor levensbeschouwelijke vakken vereist een nauwe samenwerking tussen directeurs, die scholengemeenschappen vertegenwoordigen, en inspecteurs-adviseurs van levensbeschouwelijke vakken. Hieronder een korte schets van hoe deze samenwerking verloopt in Stedelijk Onderwijs Antwerpen, zowel lager-, buitengewoon lager en buitengewoon secundair en welke stappen er genomen worden om een efficiënte en passende planning te ontwikkelen.

Het gaat hier over 67 basisscholen; 11 scholen van het buitengewoon lager onderwijs en 6 scholen van het buitengewoon secundair onderwijs.

Vorbereiding door Personeelsverantwoordelijke en directeurs

De voorbereiding begint bij de Personeelsverantwoordelijke en directeurs die gezamenlijk analyseren hoeveel uren er beschikbaar zijn en ingericht zullen worden voor levensbeschouwelijke vakken binnen hun scholen.

Voor elke Scholengemeenschap is er 1 directeur verantwoordelijk om de roosters te leggen voor deze Scholengemeenschap. In het lager onderwijs zijn er 5 Scholengemeenschappen: SG Noord 1, SG Noord 2, SG Oost, SG West, SG Zuid.

Hierbij houden zij rekening met factoren zoals:

- Dagen waarop er geen levensbeschouwelijke vakken mogen worden ingericht, bijvoorbeeld vanwege het vak lichamelijke opvoeding of momenten dat leerlingen gaan zwemmen.
- Prioriteiten bij de aanstelling van leerkrachten, zoals leerkrachten met een vaste benoeming of een tijdelijke aanstelling van doorlopende duur (TADD).

Deze analyse helpt bij het creëren van een solide basis voor verdere afstemming en planning.

Controle door inspecteurs-adviseurs

Parallel aan de werkzaamheden van de directeurs voeren inspecteurs-adviseurs hun eigen controles uit. Belangrijke aspecten waarop zij zich richten, zijn onder andere:

- Het selecteren van geschikte leerkrachten die zij zullen voordragen aan de scholen binnen Stedelijk Onderwijs Antwerpen (lager, buitengewoon lager en buitengewoon secundair).
- Het identificeren van leerkrachten die mogelijk in andere netten lesgeven en het vaststellen van hun beschikbaarheid op specifieke dagen.
- Het beoordelen van de mogelijkheid om bestaande uurroosters te behouden.

Deze controle is cruciaal om ervoor te zorgen dat de uurroosters zowel praktisch als effectief worden opgesteld.

Gezamenlijke opstelling van uurroosters

Op een vooraf afgesproken datum komen de verschillende inspecteurs-adviseurs levensbeschouwelijke vakken bijeen met de directeurs van scholengemeenschappen. Tijdens dit overleg wordt de uiteindelijke planning voor de uurroosters opgesteld. Het gezamenlijke overleg heeft als doel:

- Een optimale afstemming tussen de behoeften van de scholen en de beschikbaarheid van leerkrachten.
- Het waarborgen van een evenwichtige verdeling van uren binnen elke scholengemeenschap.

Deze fase markeert de voltooiing van het proces, waarin op basis van samenwerking en wederzijdse communicatie een werkbaar rooster wordt gerealiseerd.

Er is een 1ste roosterdag waarbij een 1ste keer de roosters worden gelegd voor alle scholen. Dan is er een periode van enkele weken voor zowel directeurs als inspecteurs-adviseurs om na te kijken of er nog zaken dienen bijgestuurd te worden.

Daarna is er een 2de roosterdag om te optimaliseren en alle informatie en beslissingen nogmaals na te checken.

Conclusie

Het opstellen van uurroosters voor levensbeschouwelijke vakken is een complex en zorgvuldig proces waarbij directeurs en inspecteurs-adviseurs levensbeschouwelijke vakken intensief samenwerken. Door een gestructureerde aanpak en duidelijke afstemming worden er roosters gecreëerd die zowel voldoen aan de behoeften van de scholengemeenschappen als aan de mogelijkheden van de betrokken leerkrachten. Dit proces benadrukt het belang van samenwerking en coördinatie in het onderwijs.

De grootste organisatorische uitdaging waarmee inrichtende machten te maken hebben is het lerarentekort. Dat geldt, zij het voornamelijk regionaal gebonden en niet voor alle LBV in gelijke mate, ook voor de leraren LBV. Tijdens het schooljaar 2021-2022 werd door Scholengroep Brussel-basisonderwijs een aanvraag ingediend bij het departement van onderwijs en vorming om verschillende ‘proeftuinen’ te mogen organiseren: afwijkingen van de regelgeving om het beroep van leerkracht aantrekkelijker te maken en zo tegemoet te komen aan het lerarentekort. Eén van de ‘proeftuinprojecten’ betrof een wijziging in de organisatie van de levensbeschouwelijke vakken.

Dit ‘proeftuinproject’ stelt voor het tekort aan leerkrachten LBV terug te dringen door de uren LBV met 50% te verminderen en te vervangen door een nieuw vak: ‘cultuur en burgerschap’.³ Als argument voor dit project werd verwezen naar het succes van de gezamenlijke lessen ‘Inter-levensbeschouwelijke competenties’.

Vanuit de inspectie-begeleiding levensbeschouwelijke vakken werd de situatie in de ‘proeftuinscholen’ opgevolgd, dit in overleg met Scholengroep Brussel.

Enkele conclusies die uit het onderzoek getrokken konden worden:

1. De lessen LBV ondervinden ernstig nadeel door de vermindering van het aantal lessen: de halvering van de uren maakt het onmogelijk het volledige leerplan met de leerlingen door te nemen.
2. Het project maakt ook het uitvoeren van gezamenlijke lessen Interlevensbeschouwelijke Competenties nagenoeg onmogelijk. In de context van de Brusselse diversiteit is dit een extra ernstig nadeel van de reductie van de lessen LBV.
3. De analyse dat het beperken van de uren levensbeschouwelijke vakken kan bijdragen aan het oplossen van het lerarentekort in Brussel is op zijn minst betwistbaar. Leerkrachten worden hoe dan ook moeilijker gevonden voor kleinere opdrachten.

Van het onderzoek werd een verslag ingediend bij de inspecteur-generaal in april 2025. Al is de halvering van de uren LBV zeker geen goede maatregel voor het lerarentekort, de situatie in Brussel houdt zeker een aansporing in om verder na te denken welke oplossingen wel aan scholen kunnen worden voorgesteld.

Onderzoek van suggesties in de media

De inspectie-begeleiding kan alleen vaststellingen doen of adviezen uitbrengen over voorstellen en wijzigingen die mogelijk zijn binnen het bestaande grondwettelijke kader. Daarnaast is de focus van de inspectie-begeleiding sterk gericht op wat feitelijk haalbaar is in de praktijk. Vaak zijn de inspecteurs-adviseurs LBV de enigen die zicht hebben of een bepaalde optie haalbaar is, of niet. Sommige oplossingen

³ Aanvraag van een tijdelijk project in het basis- en of secundair onderwijs in het kader van de herwaardering van het lerarenambt (uiterlijke indieningsdatum 15 juni 2022).

die op papier juridisch-technisch mogelijk zijn, zijn dit in de praktijk niet, of zijn daar slechts zeer moeilijk uitvoerbaar.

Gebaseerd op een brede consultatie bij enerzijds wetenschappers en anderzijds de inspecteurs-adviseurs en verantwoordelijken van de Erkende en Bevoegde Instanties & Vereniging van de levensbeschouwelijke vakken werden een aantal denkpistes onderzocht voor de organisatie van de levensbeschouwelijke vakken in de officiële onderwijsnetten onder andere n.a.v. berichten in de pers voorafgaande aan de verkiezingen van het Vlaams parlement in 2024 over het mogelijk invoeren van quota, alternatieve vormen van het inrichten van de lessen LBV (binnen de muren, maar buiten de uren) en graadklassen.

De uitkomst van de prognoses betreffende een mogelijke invoering van quota wordt hier niet opgenomen omdat getwijfeld werd aan de grondwettelijkheid hiervan. Ook de impact van een dergelijke maatregel – lees: de beperking van het aantal VTE's – per LBV zou zo'n vergaande gevolgen hebben voor het lerarenbestand en de verschillende LBV zodanig ongelijk treffen dat dit mogelijk geïnterpreteerd zou kunnen worden als een structureel ingrijpen van de overheid in de organiseerbaarheid van de LBV, of in ieder geval een deel van de LBV.

De optie van het organiseren van de LBV 'binnen de muren, maar buiten de uren' wordt hier ook niet opgenomen omdat hier eveneens sterk aan de grondwettelijkheid van een dergelijke maatregel getwijfeld werd omdat de indruk zou kunnen ontstaan dat de verplichte keuze voor een LBV structureel ontmoedigd wordt. Wat strijdig is met de regelgeving: zie Omzendbrief Onderwijsinspectie over de erkende godsdiensten en de niet-confessionele zedenleer (GD/2002/05: 2.3. Keuzevrijheid).

De keuze van de levensbeschouwelijke vakken én het recht op vrijstelling moet steeds geëerbiedigd worden. De personen die het ouderlijk gezag uitoefenen of in rechte of in feite de minderjarige onder hun bewaring hebben of de meerderjarige leerling zelf (hierna: de betrokken personen) moeten in de keuze tussen levensbeschouwelijke vakken volledig vrij gelaten worden. Niemand mag argumenten gebruiken of enige dwang of druk uitoefenen op de betrokkenen om hun keuze te beïnvloeden. Pogingen daartoe kunnen gemeld worden aan de inspecteur-generaal. De directies worden uitdrukkelijk gevraagd deze richtlijn kenbaar te maken aan de personeelsleden.

Alleen de optie van het samenvoegen in graadklassen wordt mogelijk geacht in het licht van art. 24 van de Grondwet – al kunnen zich hier grote verschillen voordoen in de verschillende delen van Vlaanderen – en zijn er ook grote verschillen tussen de LBV onderling omwille van de diversiteit tussen de levensbeschouwingen: ook hier geldt dat wat mogelijk is voor de ene levensbeschouwing niet per definitie ook mogelijk is voor één of meerdere andere levensbeschouwingen. Verplichte graadklassen kunnen leiden tot een structureel verschil tussen de LBV waardoor denkbaar is dat het gelijkheidsbeginsel wordt geschonden. Dit is niet wenselijk omdat deze situatie aanleiding kan geven tot juridische procedures van één of meerdere levensbeschouwelijke instanties die het in alle sereniteit nadenken over de organisatie van de LBV (ernstig) kunnen bemoeilijken.

Aansluitend bij de mogelijke invoering van graadklassen werd ook onderzocht of een combinatie met interactief onlinelesgeven en -volgen een optie kan zijn (zie supra). Het antwoord op deze vraag is dubbel. Als de techniek functioneert – en het toezicht in de klas met de online deelnemers verzekerd is – kan

interactief online lesgeven en - volgen daadwerkelijk een zinvolle oplossing zijn. Noodzakelijke voorwaarde hiervoor is dat de klassen (eventueel zelfs over meerdere scholen heen) voorzien zijn van de nodige technische hulpmiddelen en dat deze ook functioneren. Anderzijds stelt zich hier de vraag of de kans niet reëel is dat met name kleine LBV (veel) vaker aangewezen zullen zijn op interactief onlinelesgeven dan grote LBV. Art. 24 GW heeft enkel betrekking op het aanbod van de LBV, niet op de toegepaste werkvorm. Het spreekt echter voor zich dat wanneer het gevolg van deze aanpak zou zijn dat sommige LBV structureel aangewezen zijn op interactief online lesgeven en -volgen dit de ouders en leerlingen die voor dit specifieke levensbeschouwelijke vak gekozen hebben en in het verlengde hiervan de verschillende LBV onderling in verschillende ongelijke posities brengt, waardoor opnieuw het gevaar dreigt dat het gelijkheidsbeginsel geschonden wordt. Daarnaast dient terdege rekening gehouden te worden met de wezenlijke verschillen tussen basisonderwijs en secundair onderwijs die interactief werken kunnen bevorderen of eerder afremmen. Globale verbeteringsvoorstellen voor het hele onderwijs bieden zelden ook daadwerkelijk soelaas voor de verschillende onderwijsniveaus.

Interactief lesgeven bemoeilijkt de samenwerking tussen de LBV's in de ILC's – die decretaal verplicht is – en ook het samenwerken aan de ILD zoals toegepast in de 3^e graad secundair onderwijs in het GO! kan hierdoor (ernstig) bemoeilijkt worden.

Als algemene vaststelling geldt dat voor elke maatregel die hetzij de lestijden LBV vermindert, hetzij de LBV in verschillende technische (d.w.z. fysiek lesgeven versus digitaal lesgeven) posities ten opzichte van elkaar brengt de mogelijkheid van succesvol werken aan ILC en ILD ernstig bemoeilijkt wordt of zelfs onmogelijk wordt gemaakt. Op deze wijze zou mogelijk een einde kunnen komen aan de succesvolle samenwerking tussen de LBV en de vrucht van tientalen jaren teniet worden gedaan.

Conclusie

Bij wijze van conclusie formuleren we een beleidsadvies: wij stellen voor een gemengde werkgroep bestaande uit vertegenwoordigers van AGODI, de onderwijsadministratie, EI&V, de levensbeschouwelijke inspectie, leerkrachten LBV en de betrokken netten van het officieel onderwijs, op te richten om de organisatorische problematiek breed in kaart te brengen en verdere oplossingen te zoeken.

DEEL 6: Levensbeschouwingen in de wereld

Bij conflicten in de wereld zoals recent in Oekraïne en Palestina, die in de beeldvorming door de media regelmatig in verband worden gebracht met levensbeschouwing, kunnen de levensbeschouwelijke vakken een duidende rol spelen naar ouders, scholen en het departement toe.

- Schooljaar 2022-2023 : [padlet Oekraïne](#)

Op de overlegvergadering van de EI&V In maart 2022 werd een ondersteunende adviestekst besproken en goedgekeurd n.a.v. de oorlog in Oekraïne. De tekst werd voorbereid in de CLBV op voorstel vanuit OSLO en verkreeg de goedkeuring van de erkende instantie van de orthodoxe godsdienst. De informatie wordt ook gedeeld via een padlet voor alle leerkrachten – ongeacht het onderwijsnet – die meer willen weten over levensbeschouwelijke achtergrond van de (meerderheid) van de Oekraïense kinderen in de school.

Dit initiatief werd als heel dienstig bevonden voor de Vlaamse scholen en onderwijsnetten. Voor de EI&V is het resultaat een mooi voorbeeld van hoe de inspectie LBV ingeschakeld kan worden om snel de nodige informatie aan te leveren, aan de onderwijsverstreckers en het departement.

- Schooljaar 2023-2024 : brief Palestina-Israël

In de eerste trimester van het schooljaar '23-'24 werd het volgend gezamenlijk schrijven via de inspectie LBV naar de respectievelijke leerkrachten LBV verstuurd, waarin de functie van de leerkracht LBV als brugfunctie en vertrouwenspersoon wordt beklemtoond:

“De vreselijke oorlog als gevolg van het conflict tussen Israël en Palestina, met ontzettend veel doden en gewonden, staat deze dagen hoog in de actualiteit. Het is onvermijdelijk dat nieuwsberichten en beelden een enorme en breed geschakeerde emotionele impact hebben zowel op ons als op onze leerlingen. Als leerkracht levensbeschouwing word je ongetwijfeld door de leerlingen hierover aangesproken.

Volgens berichten tot hiertoe loopt de situatie in scholen wel positief, dankzij het collegiaal, professioneel en verantwoord gedrag van onze leerkrachten.

Dit gegeven willen we graag waarborgen en zelfs versterken, met de focus vooral op het **emotionele welbevinden** van onze leerlingen, maar ook op een **positieve uitstraling** van onze vakken.

Leerkrachten LBV hebben, buiten het geven van hun eigen vak, ook een belangrijke **brugfunctie** tussen levensbeschouwingen. Het niet laten importeren van buitenlandse conflicten naar Vlaamse scholen, hoort daar zeker bij.

De leerkracht LBV wordt gezien als een **vertrouwenspersoon** die de emoties van leerlingen, al dan niet rechtstreeks met de levensbeschouwing verbonden, helpt bespreken en verwerken.

Nuancering, naarmate mogelijk, is een ideaal voorbeeld van wat de leerkracht LBV hierin kan betekenen. Lees [hier](#) het recente artikel van Klasse (over hoe je erover praat in de klas).

Onze **interlevensbeschouwelijke competenties** (ILC) kunnen hier ook goed van pas komen.

Ook in deze hebben we een voorbeeldfunctie.

Graag willen we een aantal belangrijke aandachtspunten en een kleine selectie van ondersteunend materiaal voorstellen:

- ❖ ILC 18 en 21, die het over **stereotyperingen** (of veralgemeende vooroordelen) hebben, kunnen hier een belangrijke rol spelen.

*Het is niet omdat iemand Joods of Israëliisch is,
dat hij of zij geweld of bombardementen tegen Palestijnen goedkeurt.
- en -*

*Het is niet omdat iemand Moslim(a) of Palestijns is,
dat hij of zij geweld of rakettengeschut tegen Israëli's goedkeurt.*

- ❖ Voor ILC 4, over het open en bedachtzaam verwoorden van gedachten en gevoelens, kunnen dergelijke gesprekken een goed oefenterrein bieden.
- ❖ Burgerschap, vanuit het thema '**Fake News**' of '**Polarisatie**', kan ook een belangrijke bijdrage opleveren.
Op de website van [Mediawijs](#) vind je materiaal op maat kan vinden, zoals dit [educatief pakket](#) rond 'Fake News' en [dit pakket](#) over wij-zij denken of polarisatie.
- ❖ Deze padlet, vanuit ILCoS opgesteld en nog verder in ontwikkeling kan ondersteuning bieden [Solidariteit en humanitaire hulp in tijd van conflict en oorlog \(padlet.com\)](#)
- ❖ Ook op de THOMAS-website kan je terecht en vind je bijvoorbeeld: "[God, geloof en geweld? Perspectieven op conflict en vrede](#)"
- ❖ De moreel consulenten van Defensie ontwikkelden voor het zesde leerjaar van het Basisonderwijs een toegankelijk doe- en denkboekje: [Vrede is de mooiste kleur - deMens.nu](#). Het recent boekje (2023) is helaas uitgeput, maar in 2024 volgt bij voldoende vraag een herdruk.

Laten we hoopvol zijn en blijven geloven in een menswaardige aanpak van het conflict.

Wij koesteren allen het ideaal van vrede en wensen vurig dat het mensenleed eindelijk ophoudt en dat vrede zo snel mogelijk komt, zowel in het Midden-Oosten als overal in de wereld."

Bijlagen

BIJLAGE 1

MINISTERIEEL BESLUIT ERKENNING EI&V d.d. 18 december 2023

BELGISCH STAATSBLAD – 10.01.2024 – MONITEUR BELGE 3855

VLAAMSE OVERHEID
Onderwijs en Vorming

[C – 2023/48726]

18 DECEMBER 2023. — Ministerieel besluit tot erkenning van de instanties van de erkende godsdiensten en de vrijzinnige humanistische gemeenschap

Rechtsgronden

Dit besluit is gebaseerd op:

- het decreet van 1 december 1993 betreffende de inspectie en de begeleiding van de levensbeschouwelijke vakken, artikel 5;
- het besluit van de Vlaamse Regering van 25 juli 2014 tot bepaling van de bevoegdheden van de leden van de Vlaamse Regering, artikel 6, 1°.

Motivering

Dit besluit is gebaseerd op de volgende motieven:

- Op 18 augustus 2023 diende de erkende vereniging voor de vrijzinnige humanistische cursus niet-confessionele zedenleer een aanvraag tot erkenning in.
- Op 5 september 2023 diende de erkende instantie van de rooms-katholieke godsdienst een aanvraag tot erkenning in.
- Op 21 september 2023 diende de erkende instantie van de protestants-evangelische godsdienst een aanvraag tot erkenning in.
- Op 26 september 2023 diende de erkende instantie van de islamitische godsdienst een aanvraag tot erkenning in.
- Op 16 oktober 2023 diende de erkende instantie van de anglicaanse godsdienst een aanvraag tot erkenning in.
- Op 24 oktober 2023 diende de erkende instantie van de orthodoxe godsdienst een aanvraag tot erkenning in.
- Op 31 oktober 2023 diende de erkende instantie van de israëlitische godsdienst een aanvraag tot erkenning in.

DE VLAAMSE MINISTER VAN ONDERWIJS, SPORT, DIERENWELZIJN EN VLAAMSE RAND BESLUIT:

Enig artikel. De volgende instanties worden ter uitvoering van artikel 5 van het decreet van 1 december 1993 betreffende de inspectie en de begeleiding van de levensbeschouwelijke vakken met ingang van 1 januari 2024 erkend voor een periode van vijf jaar:

- 1° de vereniging voor de vrijzinnige humanistische cursus niet-confessionele zedenleer, Raad voor Inspectie en Kwaliteitszorg niet-confessionele Zedenleer genaamd, met zetel in Stationsplein 22, 9100 Sint-Niklaas;
- 2° de instantie van de rooms-katholieke godsdienst met zetel in Guimardstraat 1, 1040 Brussel;
- 3° de instantie van de protestants-evangelische godsdienst, Comité Protestants-Evangelisch Godsdienstonderwijs genaamd, met zetel in Brogniezstraat 44a, 1070 Brussel;
- 4° de instantie van de islamitische godsdienst, vzw Centrum Islamonderwijs genaamd, met zetel in Guldensporenlaan 82, 2500 Lier;
- 5° de instantie van de anglicaanse godsdienst, Comité Anglicaans Godsdienstonderwijs genaamd, met zetel in Kapitein Crespelstraat 29, 1050 Brussel;
- 6° de instantie van de orthodoxe godsdienst, Pedagogische Commissie van de Orthodoxe Kerk in België voor het

Nederlandstalig Onderwijs genaamd, met zetel in Charbolaan 71, 1030 Brussel;
7° de instantie van de israëlitische godsdienst, Centraal Israëlitisch Consistorie van België genaamd, met zetel in
Jozef Dupontstraat 2, 1000 Brussel.
Brussel, 18 december 2023.

De Vlaamse minister van Onderwijs, Sport, Dierenwelzijn en Vlaamse Rand,
B. WEYTS

BIJLAGE 2:

VISIETEKST LEERPLAN ILD in de derde graad Secundair Onderwijs van het GO!

LEERPLAN

INTERLEVENSBESCHOUWELIJKE DIALOOG (ILD)

Secundair onderwijs

Derde graad Doorstroom – Dubbele – Arbeidsmarkt

voor de helft van de lessen LBV

The logo consists of the letters 'EI&V' in a bold, teal-colored, sans-serif font.The logo consists of the word 'GO!' in a bold, pink-colored, sans-serif font.

Inleiding op het leerplan ILD

1. Wat is ILD?

ILD staat voor ‘interlevensbeschouwelijke dialoog’ en wordt hier begrepen als een vast onderdeel van elk levensbeschouwend vak (LBV). In de derde graad van het secundair onderwijs van het GO! wordt ILD georganiseerd en gegeven door alle leerkrachten van de levensbeschouwelijke vakken voor de helft van de ingerichte lestijden.

ILD is **levensbeschouwend**.

Als een integraal onderdeel van het eigen levensbeschouwend vak, staan ook binnen ILD de leerlingen en hun zoektocht naar zin, betekenis en levenswijze centraal.

ILD is **interlevensbeschouwend**.

ILD biedt een unieke ontmoetingsplaats van verschillende levensbeschouwingen, waar leerlingen leren omgaan met andere overtuigingen.

ILD is **dialoog**.

Leerlingen leren open en respectvol in dialoog te gaan over levensbeschouwelijke en maatschappelijke kwesties, om de eigen opvattingen te verrijken.

2. Waarom ILD?

2.1 Bijdrage aan de levensbeschouwelijke ontwikkeling

De ontmoeting met de ander biedt kansen voor de eigen levensbeschouwelijke groei. Door interactie kunnen leerlingen een beter inzicht krijgen in de eigen levensbeschouwing en in die van de ander.

Het stimuleren van de dialoog versterkt de interesse in elkaars referentiekader en bevordert een houding van onderling begrip. Het gesprek, gevoerd met een open geest, kan de leerlingen verrijken met nieuwe inzichten en hen aanzetten tot reflectie over de beleving van hun eigen levensbeschouwing.

Binnen ILD spreken leerkrachten niet alleen op een beschrijvende manier over, maar vooral geëngageerd vanuit levensbeschouwingen. Deze levensbeschouwingen bieden aan leerlingen, voortbouwend op hun authentieke tradities en binnen een veilige ruimte, een voorbeeld van hoe zich in het leven te oriënteren.

2.2 Bijdrage aan het samenleven (burgerschap en dialoog)

Steunend op de levensbeschouwelijke verkenning en verdieping in de aparte levensbeschouwelijke vakken, wil ILD het samenleven bevorderen door de ontwikkeling van de sleutelcompetentie burgerschap (SC7) bij leerlingen te ondersteunen. Daarvoor wordt een beroep gedaan op het rijke culturele en sociale kapitaal van de levensbeschouwelijke gemeenschappen. De leerkrachten bouwen hiervoor met de leerlingen een inclusieve oefenruimte waarin overeenkomsten en verschillen op constructieve manier besproken worden.

Het fenomeen van negatieve polarisatie in de samenleving - die de democratie, de rechtsstaat en het postseculiere samenleven onder druk zet - geeft extra verantwoording aan ILD. Door aandacht voor authentieke perspectieven, de interne pluraliteit van levensbeschouwingen en het historisch duiden van levensbeschouwelijke tegenstellingen, vermijdt ILD te snelle veralgemeningen en ontmaskert stereotiepe benaderingen. ILD tracht zo vijandig ‘wij-zij denken’ te doorbreken.

3. ILD in de praktijk

3.1 Voorgeschiedenis van ILD

Sinds de invoering van de interlevensbeschouwelijke competenties in 2013 kreeg de aandacht voor het interlevensbeschouwelijk samenwerken een definitieve plek in de leerplannen van de levensbeschouwelijke vakken. Dit werd nog versterkt door de decretale verplichting tot het respecteren van deze ILC's.

Door het Vlaams regeerakkoord van 2019 kreeg deze groeiende samenwerking gestalte in ILD. Daarvoor werden, in een samenwerking tussen de levensbeschouwelijke vakken en het GO!, leerplannen ontwikkeld die werden gebaseerd op de interlevensbeschouwelijke competenties (ILC) en de sleutelcompetentie burgerschap (SC7). Door de invoering van nieuwe eindtermen en de ervaringen uit het werkveld in de eerste jaren ILD-werking, kwam in 2025 een geïntegreerd leerplan ILD tot stand. Wat nu voorligt is een graad leerplan, te hanteren voor de drie finaliteiten van de derde graad (in het GO!) vanaf 1 september 2025.

3.2 Opbouw van het leerplan

Themagebieden

De leerplandoelen zijn ingedeeld in vier themagebieden: ‘democratie’, ‘identiteit’, ‘diversiteit’ en ‘rechtvaardigheid en duurzaamheid’. Een themagebied is een inhoudelijke afbakening (afgeleid van de eindtermen burgerschap) van waaruit de interlevensbeschouwelijke dialoog wordt gevoerd. De spreiding van de themagebieden over de twee jaar, behoort tot de vrijheid van de vakgroep.

Doelen

Het leerplan bestaat binnen elk themagebied telkens uit drie algemene doelen. Elk algemeen doel wordt nog eens concreet gemaakt in een aantal specifieke doelen. Door het bereiken van de specifieke doelen worden ook de algemene doelen bereikt.

Binnen elk doel geeft het werkwoord telkens de leeractiviteit aan. De manier waarop het doel bereikt wordt, bepaalt de vakgroep, rekening houdend met de specifieke context. Naargelang de doelgroep, context en onderwijsvorm kunnen deze doelen omgezet worden in lesdoelen. Alle leerplandoelen dienen in de loop van de twee jaar aan bod te komen en te worden geëvalueerd. De spreiding ervan en de evaluatiecriteria worden bepaald binnen de vakgroep.

Dialogothema's

Om de leerkracht te ondersteunen, suggereert het leerplan bij elk themagebied telkens zes mogelijke dialogothema's waarin onderwerpen worden aangereikt waarover de leerlingen met elkaar in gesprek gaan. Afhankelijk van de specifieke context kunnen door de vakgroep (eventueel in overleg met andere vakken) ook andere dialogothema's worden voorgesteld. Het gaat in de dialoog om het verkennen van diverse levensbeschouwelijke houdingen tegenover uitdagingen in de wereld.

Een werkwijze in drie stappen

De drie algemene doelen worden telkens via een gelijkaardige structuur en opbouw in drie stappen vormgegeven:

- (1) Eerst wordt het dialogothema verkend vanuit de eigen levensbeschouwing, gevoed door inzichten uit de gekozen levensbeschouwing.
- (2) Vervolgens gaan de leerlingen in dialoog om elkaars levensbeschouwelijke kijk op het thema beter te leren kennen.
- (3) Tenslotte reflecteert de leerling over hoe de gevoerde dialoog de eigen levensbeschouwelijke visie al dan niet heeft verrijkt en het samenleven kan bevorderen.

3.3 Hoe dialogeren?

De essentie van ILD is dialoog. Een dialoog is een gesprek en uitwisseling tussen deelnemers met verschillende ideeën, ervaringen en opvattingen, die tot nieuwe inzichten kunnen leiden bij de betrokkenen. De dialoog is dus geen debat om de anderen te overtuigen.

Echte dialoog is gevoelig voor zowel overeenstemming als verschil (zowel intern als tussen levensbeschouwingen). Zowel vormen van al te snelle harmonisering als van negatieve polarisering dienen vermeden te worden. De dialoog vraagt om een respectvolle ruimte voor conflicterende denkbeelden en begrip voor de eigenheid van andersdenkenden.

De basis van ILD is empathische dialoog. Dialogeren houdt open en respectvol luisteren, aanvoelen en spreken in. Het stellen van open en gerichte vragen komt de kwaliteit van ILD ten goede, een vaardigheid die de leerlingen zich eigen maken met ondersteuning van de leerkracht.

3.4 Concrete suggesties

De interlevensbeschouwelijke dialoog vraagt in de eerste plaats een constructieve samenwerking van alle leerkrachten levensbeschouwelijke vakken, die een lesgeheelsamen dienen uit te werken en gestalte te geven in teamteaching. Zo fungeren zij zelf als rolmodel van open en respectvolle dialoog en van constructieve samenwerking. Hierin is ruimte voor een diverse input vanuit verschillende levensbeschouwingen. Alle levensbeschouwelijke vakken van de betreffende leerlingengroep dienen aan bod te komen. Er kunnen ook andere levensbeschouwingen betrokken worden, zeker wanneer dit een meerwaarde is voor de specifieke context. De leerkrachten kunnen nagaan hoe hun lessen en projecten zich verhouden tot de inhoud van andere vakken. Waar mogelijk kan vakoverschrijdend samengewerkt worden.

De didactische en praktische vertaalslag van ILD gebeurt steeds in overleg binnen de vakgroep LBV. Duidelijke afspraken maken het mogelijk dat alle leerkrachten hierbij betrokken zijn. Het ontwikkelen van lesmateriaal voor ILD vergt een grote mate van samenwerking. In het aanbieden van lesmateriaal is het belangrijk om oog te hebben voor de eigenheid van de levensbeschouwing die op verschillende manieren kan worden binnengebracht, in de geest van de ILC's.

De eerste en derde stap (zie algemene doelen), kunnen eventueel in het eigen levensbeschouwelijk lokaal verwerkt worden, maar de focus ligt steeds op de dialoog. Het is daarom de bedoeling om zo veel mogelijk in gemengde (heterogene) groepen te werken.

Voor het stappenplan, updates en nieuw lesmateriaal is er de iLOK-site en op Smartschool is er een ILD-map en een FAQ-rubriek voorzien. Ook staat de inspectie-begeleiding van de verschillende LBV steeds ter beschikking voor bijkomende vragen en ondersteuning.

The logo consists of the letters 'EI&V' in a bold, teal, sans-serif font.The logo consists of the word 'Go!' in a bold, pink, sans-serif font with an exclamation mark.

De leerplancommissie ILD

14/02/2025

Themagebied 1. Democratie

Algemene doelen	Specifieke doelen
1. De leerling geeft weer hoe in de eigen levensbeschouwing, gevoed door inzichten uit de gekozen levensbeschouwing, wordt geantwoord op kansen en uitdagingen voor een democratische samenleving.	1.1 geeft in de visie(s) van de gekozen levensbeschouwing op een sociale uitdaging de ideologische en/of levensbeschouwelijke uitgangspunten aan. 1.2 vergelijkt de ideologische en/of levensbeschouwelijke uitgangspunten van de eigen visie op de sociale uitdaging met deze van de gekozen levensbeschouwing.
2. De leerling gaat in dialoog over hoe verschillende levensbeschouwelijke visies antwoorden leveren op kansen en uitdagingen van een democratische samenleving en hoe deze zich verhouden tot ideologische stromingen.	2.1 herkent de levensbeschouwelijke kleuring van verschillende antwoorden op kansen en uitdagingen van een democratische samenleving. 2.2 gaat in dialoog over gelijkenissen en verschillen tussen levensbeschouwelijke en ideologische antwoorden op een sociale uitdaging. 2.3 bespreekt de betekenis van antwoorden op een sociale uitdaging voor solidariteit en wederkerigheid in een democratische samenleving.
3. De leerling drukt uit hoe de interlevensbeschouwelijke dialoog de eigen levensbeschouwelijke visie over democratie al dan niet heeft beïnvloed.	3.1 reflecteert over de impact van de interlevensbeschouwelijke dialoog over democratie op de eigen levensbeschouwelijke uitgangspunten. 3.2 geeft aan hoe de interlevensbeschouwelijke dialoog al dan niet kan bijdragen aan de versterking van democratie. 3.3 beargumenteert vanuit de eigen levensbeschouwing het belang van (politieke) actie of participatie bij uitdagingen van een democratische samenleving.

Mogelijke dialoogthema's

Sociale (on)gelijkheid

Vormen van secularisme (scheiding kerk en staat, vrijheid van godsdienst)

Engagement en actievormen op meerdere niveaus van lokaal tot mondiaal

Extremisme

Populisme

Motivaties voor samenlevingsopbouw

SC07.01

Themagebied 2. Identiteit

Algemene doelen	Specifieke doelen
<p>1. De leerling illustreert hoe de eigen levensbeschouwing, gevoed door inzichten uit de gekozen levensbeschouwing, kleur geeft aan de eigen identiteit.</p>	<p>1.1 verwoordt de culturele en levensbeschouwelijke aspecten van identiteit in de gekozen levensbeschouwing en vergelijkt deze met de eigen levensbeschouwing. 1.2 geeft aan wat mogelijke alternatieve opvattingen zijn over identiteit binnen de gekozen (en eigen) levensbeschouwing. 1.3 reflecteert over wat er binnen andere levensbeschouwingen over identiteit wordt gedacht.</p>
<p>2. De leerling gaat in dialoog over hoe verschillende levensbeschouwelijke visies kleur geven aan identiteit.</p>	<p>2.1 toetst in dialoog de eigen vooronderstellingen af over identiteitsbeleving binnen andere levensbeschouwingen. 2.2 luistert empathisch naar anderen die het belang van hun levensbeschouwelijke overtuiging voor hun identiteitsbeleving trachten te verwoorden.</p>
<p>3. De leerling drukt uit hoe de interlevensbeschouwelijke dialoog al dan niet bijdraagt aan de eigen identiteitsontwikkeling.</p>	<p>3.1 reflecteert over de impact van de interlevensbeschouwelijke dialoog over identiteit op de eigen levensbeschouwelijke uitgangspunten. 3.2 drukt uit hoe de interlevensbeschouwelijke dialoog levensbeschouwelijke verschillen en/of gelijkenissen rond identiteit al dan niet kan blootleggen.</p>
<p>Mogelijke dialoogthema's Omgaan met leven en dood Betekenis van God of geen god(en) Oorsprong en bestemming van de mens Relatievormen Burgerschap, levensbeschouwelijke en culturele identiteit Technologiesturing van identiteit (AI en sociale media)</p>	

SC 07.02

Themagebied 3. Diversiteit

Algemene doelen	Specifieke doelen
1. De leerling onderzoekt aan de hand van (historische) voorbeelden in welke mate interpretaties van de gekozen (en eigen) levensbeschouwing inclusief, tolerant en/of discriminerend kunnen zijn.	1.1 bespreekt voorbeelden van hoe interpretaties van de gekozen (en eigen) levensbeschouwing (in)tolerant, solidair en/of discriminerend kunnen zijn. 1.2 verwoordt welke positieve en negatieve attitudes of mechanismen een rol spelen bij het omgaan met diversiteit in de gekozen (en eigen) levensbeschouwing. 1.3 legt uit hoe levensbeschouwingen al dan niet een kader bieden voor het omgaan met diversiteit.
2. De leerling gaat in dialoog over hoe levensbeschouwelijke visies antwoorden geven op kansen en uitdagingen van diversiteit.	2.1 herkent en benoemt in dialoog welke houdingen en mechanismen een invloed hebben op hoe binnen levensbeschouwingen wordt omgegaan met diversiteit. 2.2 onderscheidt in dialoog stereotiepe en meer genuanceerde opvattingen over hoe binnen levensbeschouwingen wordt omgegaan met diversiteit.
3. De leerling drukt uit hoe de interlevensbeschouwelijke dialoog de eigen levensbeschouwelijke visie over diversiteit al dan niet heeft beïnvloed.	3.1 reflecteert over de impact van de interlevensbeschouwelijke dialoog over diversiteit op de eigen levensbeschouwelijke uitgangspunten. 3.2 drukt uit hoe de interlevensbeschouwelijke dialoog al dan niet bijdraagt tot het positief omgaan met diversiteit.

Mogelijke dialoogthema's

Kansen van diversiteit

Inclusie en exclusie

Mechanismen achter onverdraagzaamheid, discriminatie en racisme (bv. zondebokmechanisme)

Vredeseducatie

De multiculturele samenleving

Empathie – solidariteit - altruïsme

SC 07.03

Themagebied 4. Rechtvaardigheid en duurzaamheid

Algemene doelen	Specifieke doelen
<p>1. De leerling verwoordt hoe men vanuit de eigen levensbeschouwing, gevoed door inzichten uit de gekozen levensbeschouwing, nadenkt over de relatie tussen natuur, mens en samenleving.</p>	<p>1.1 benoemt de drijfveren van de gekozen (en eigen) levensbeschouwing om zorg te dragen voor natuur, mens en samenleving. 1.2 geeft voorbeelden van initiatieven voor een meer rechtvaardige en duurzame wereld die ondersteund worden door de gekozen (en eigen) levensbeschouwing.</p>
<p>2. De leerling gaat in dialoog over de verschillende opvattingen van en binnen levensbeschouwingen over de relatie tussen natuur, mens en samenleving.</p>	<p>2.1 herkent en benoemt levensbeschouwelijke kleuring van opvattingen over een rechtvaardige en/of duurzame wereld bij anderen. 2.2 gaat in dialoog over levensbeschouwelijke en ideologische visies op rechtvaardigheid en duurzaamheid.</p>
<p>3. De leerling drukt uit hoe de interlevensbeschouwelijke dialoog de eigen levensbeschouwelijke visie over rechtvaardigheid en duurzaamheid al dan niet heeft beïnvloed.</p>	<p>3.1 reflecteert over de impact van de interlevensbeschouwelijke dialoog over rechtvaardigheid en duurzaamheid op de eigen levensbeschouwelijke uitgangspunten. 3.2 kan een eigen of democratisch genomen initiatief voor een meer rechtvaardige en duurzame wereld levensbeschouwelijk verantwoorden.</p>

Mogelijke dialoogthema's

Ecomodernisme en systeemverandering
Dierenrechten en ecosysteemrechten
(Klimaat)vluchtelingen
Voedselvraagstukken
Stedenbeleid en essentiële economie
Moderne slavernij en uitbuiting

BIJLAGE 3:

PRESENTATIES CLB : *"Wat beschouwen wij als kwaliteitsvol levensbeschouwelijk onderwijs?"*

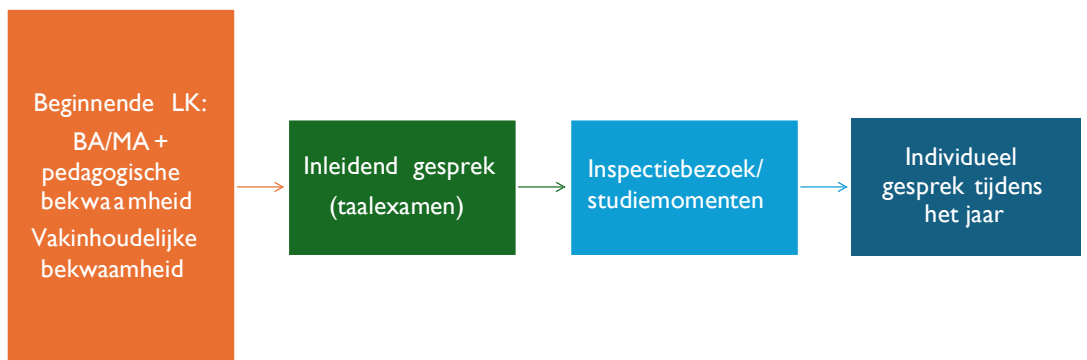

Bekwaamheid (Intrinsieke kwalificatie)	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Leerkrachten zijn bevoegd en gecertificeerd ❖ Sollicitatiegesprek ❖ Instellingsbezoek in school
Bijschooling (Extrinsieke kwalificatie)	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Nieuwe LBVpedagogie ❖ ILC projecten ❖ ILD trajecten ❖ professionaliseringstrajecten
Inspectie – begeleiding (Extrinsieke kwalificatie)	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Schoolbezoeken ❖ klasbezoeken

Intrinsieke (wat de LK meebrengt) & extrinsieke kwalificaties (vanuit de instantie Anglicaans Godsdienstonderwijs)

Traject voor een leerkracht Anglicaans Godsdienstonderwijs

LK Leerkracht

MA Master

ILC interlevensbeschouwelijke

competentie

LBV Levensbeschouwelijk

BA Bachelor

ILD interlevensbeschouwelijke

dialogoog

De geschiedenis

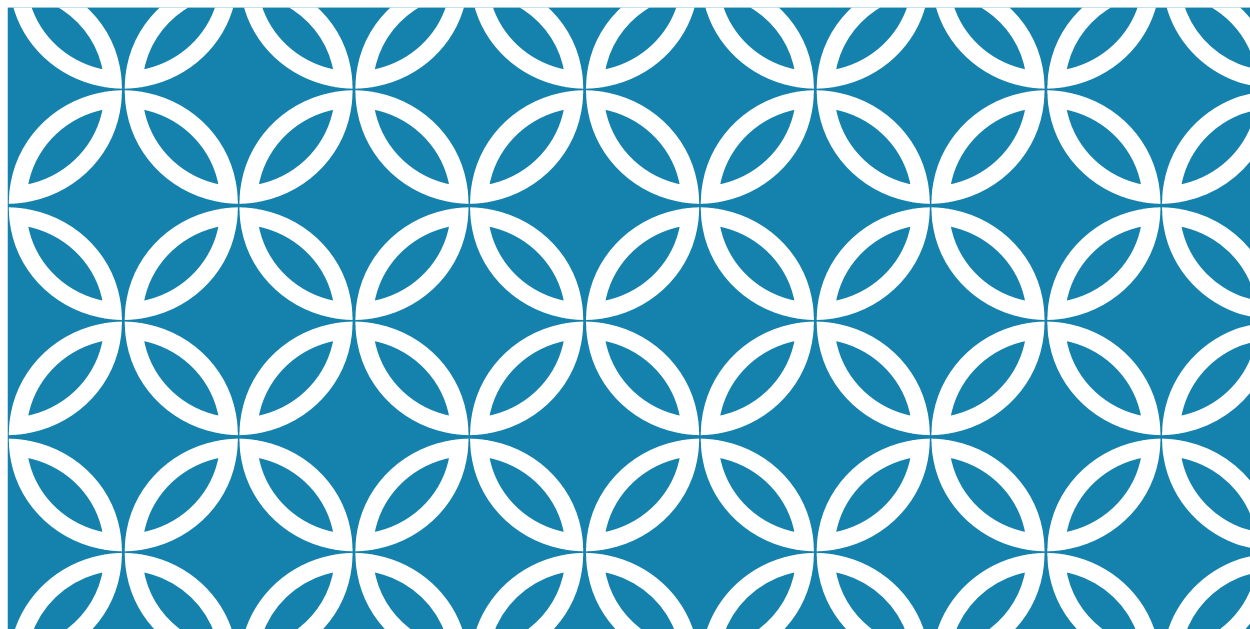
- ❖ De Kerk of England heeft zich altijd beziggehouden met onderwijs in allerlei vormen en de geschiedenis van hun scholen begon met de oprichting van de National Society for the Promotion of Education in 1811.

Het curriculum

- ❖ Het curriculum is flexibel in zover dat de docent zich kan aanpassen aan de (speciale) behoeften van de leerling.
- ❖ Het curriculum kan worden gebruikt voor de verschillende vakken van de school.
- ❖ Het curriculum maakt het mogelijk om professioneel te werken met ild-trajecten en ilc-projecten.
- ❖ Het curriculum omvat onderwijs over mensenrechten en de ontwikkeling van de gemeenschap.
- ❖ Het curriculum leert over mensenrechten en maakt zo de ontwikkeling van een gemeenschap mogelijk.

KWALITEITSBEWAKING ISLAM

visietekst

INLEIDING

Ontwikkelingsproces, waarbij leerlingen leren:

Begrijpen, rangschikken, classificeren, bevragen, verbanden leggen, kritisch zijn, enz.

Informatie opzoeken, analyseren en conceptualiseren.

Zich uitdrukken, communiceren, samenwerken, discussiëren, mentale vaardigheden ontwikkelen, enz.

BELANGRIJKE THEMA'S

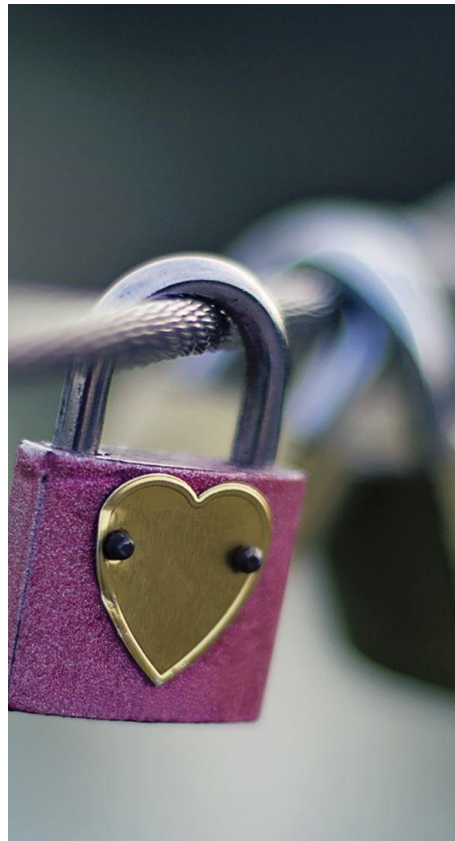
Respect voor **de mens**

Respect voor **de vrije meningsuiting**

Respect voor **vrijheid**

Respect voor **het morele**

Respect voor **het culturele erfgoed**

ALGEMENE VISIE

- ❖ Gebaseerd op de vijf basisbegrippen, met als **doel**:
- De ontwikkeling van **het bewustzijn** van de IIn.
- Bieden van wegen aan de IIn. in de zoektocht naar **oplossingen voor het leven**.

BASISVORMING VAN HET GELOOF

Door op een *correcte manier* kennis te vergaren.

Autonoom en kritisch denken.

De *juiste keuze* maken.

Zin geven aan het leven.

Verstand gebruiken.

BEDOELING VAN ISLAMLESSEN

Ln. kennis en vaardigheden aanreiken die ze hun leven lang kunnen gebruiken.

VISIE VAN HET PROGRAMMA

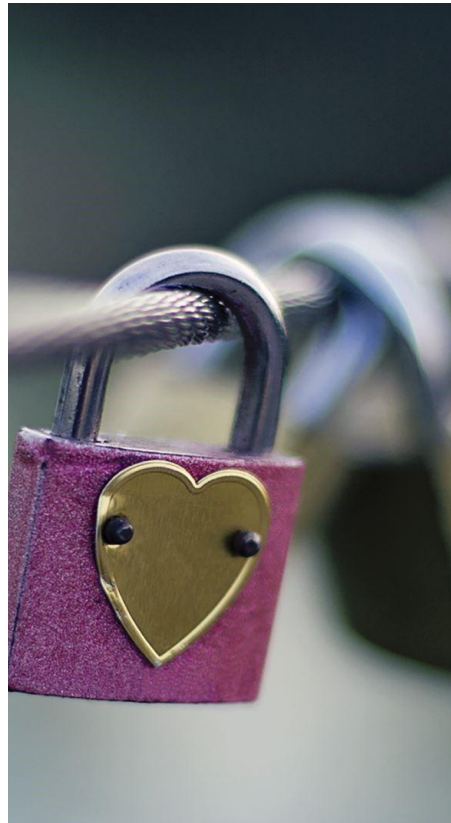
Via richtinggevende activiteiten ln. vormen, die:

1. Mensenrechten respecteren en bewust omgaan met milieu en samenleving.
2. Graag over de islam leren, de religieuze concepten correct gebruiken, zichzelf kunnen uitdrukken, communiceren, problemen oplossen, wetenschappelijk denken, onderzoeken, bevragen, in vraag stellen, kritisch zijn.

VISIE VAN HET PROGRAMMA

3. Kennis **interpreteren** en in **sociaal-culturele** context kunnen plaatsen.
4. Zichzelf, de samenleving, het culturele erfgoed en de natuur **erkennen**, **beschermen** en **verder ontwikkelen**.
5. **Hun rechten** en **verantwoordelijkheden** kennen, en rekening houden met hun omgeving.
6. **De menselijke waarden** op het vlak van geloof, gebed en ethiek leren kennen.

VISIE VAN HET PROGRAMMA

7. Aandacht hebben voor invloed van islam op **cultuur, taal, kunst, tradities** en **ethiek**.
8. **Verdraagzaam** zijn t.o.v. andersgelovigen en de interne pluraliteit.
9. Religieuze concepten beheren om op een **dynamische manier** om te gaan met veranderingen.

VISIE VAN HET PROGRAMMA

10. **Wetenschappelijke, morele, humanitaire en culturele waarden** uitdragen.

11. Zich **evenwichtig** en **gezond** ontwikkelen op lichamelijk, geestelijk, moreel en emotioneel vlak.

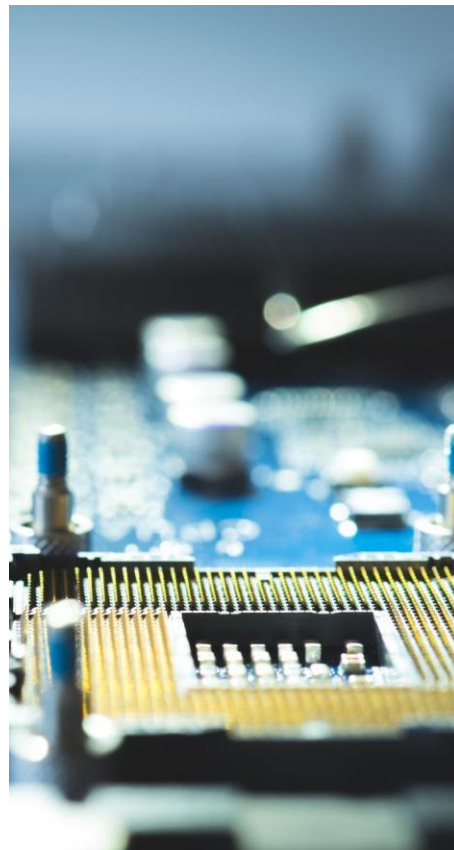
PRINCIPES VOOR REALISATIE PROGRAMMA

Lesdoelstellingen voor alle klassen.

Lestijden, volgorde leerinhouden: vrijheid van de leerkracht, rekening houdend met **niveau leerlingen** en **omgevingsfactoren**.

Didactisch materiaal gebruiken: dvd, pc, theoriebladen, werkbladen, foto's,...

Verschillende **didactische werkvormen** gebruiken, afhankelijk van niveau lln.

GODSDIENSTWETENSCHAPPELIJKE BENADERING

Informatie gebaseerd op **wetenschappelijk onderzoek**.

Koran staat centraal, daarnaast **de hadith** van de profeet Mohammed. Deze vormen de *grondwaarden* die gerelateerd zijn aan *geloofsleer, aanbidding en ethiek*.

Stromingen en rechtsscholen worden niet uitgesloten.

HOOFDVAARDIGHEDEN

Ethisch en tolerant gedrag.

Kritisch denken.

Contacten leggen.

Problemen oplossen.

Onderzoek.

Besluitvaardigheid.

Persoonlijke- en sociale waarden.

Milieubewustzijn.

Leren leren.

WAARDEN

Rechtvaardigheid.

Aandacht voor de familie.

Solidariteit.

Gematigdheid.

Betrouwbaarheid.

Bescheidenheid.

Beloften nakomen.

Respect.

Liefde.

Liefdadigheid.

NASTREIVING COMPETENTIES

Leerkrachten:

Bieden ln. ondersteuning en de kans om zelfstandig te leren.

Geven de ln. de mogelijkheid om bronnen te raadplegen en deze nuttig te gebruiken.

Leren ln. om zelfstandig te evalueren en te interpreteren.

ONDERWIJSSTRATEGIE

Leerling

Kennis **ontsluieren**

Kennis **evalueren**

Kennis actief **opbouwen**

Kennis **ter discussie** stellen

Leerkracht

Ln. **motiveren**

Situatie **inschatten**

Bijsturen

Observeren

Nieuwe **omstandigh.** creëren voor Ln.

Voortdurend zichzelf **bijscholen, onderzoek** verrichten

TIJDENS KLASACTIVITEITEN

De **voorkennis**, de **overtuiging** van de Ln. ontdekken.

Ln. **bewust maken** van hun eigen ideeën.

De opdracht **vertalen** naar **de complexiteit** van het echte leven.

Leerlingen via open vragen **aanzetten tot nadenken**

Interactie met en tussen de Ln. stimuleren en ondersteunen.

Feedback geven aan Ln.

Leerlingen **evalueren** zichzelf.

Ln. tijd geven om **verbanden te leggen** en te vergelijken.

Een evenwicht vinden tussen **vaardigheden, kennis en attitudes.**

KLASBEZOEK

Lesvoorbereiding
Inhoudelijke kennis
Didactische en pedagogische aanpak
Interactie
Stijl van de leerkracht
Evaluatie leerkracht
Bespreking werkpunten
Begeleiding

KLACHTEN

- Gesprek met directie
- Gesprek met leerkracht
- Gesprek met leerlingen
- Gesprek met ouders

VOORWAARDEN AANSTELLING LEERKRACHTEN ISLAM

Vaste Benoeming

Leerkrachten Islam van zowel het lager- als het secundair onderwijs dienen te beschikken over minimum een bachelorsdiploma met daarnaast een educatieve bachelor om voorgedragen te worden voor een vaste benoeming

Het is zeer wenselijk dat kandidaat-leerkrachten afgestudeerd zijn aan een hogeschool of universiteit waar de lerarenopleiding Islam wordt georganiseerd

Zij-instromers

Als we zij-instromers voordragen dan krijgen zij de richtlijn om zo snel mogelijk in orde te zijn met hun lerarenopleiding in de hogescholen waar het vak Islam wordt georganiseerd

Men dient een opleiding te volgen om een bachelor te verwerven, waarin zowel een inhoudelijke- als pedagogisch-didactische vorming wordt gegeven

Levensbeschouwelijke identiteit

Het ultieme doel van godsdienstonderwijs is dat de leerling een goed afgestemde levensbeschouwelijke identiteit ontwikkelt:

Dat de leerling een levenswijze eigen maakt, rekening houdend met zijn/haar persoonlijkheid en met de eigen ontwikkelende identiteit binnen de bredere samenleving.

Twee algemene stadia

In het Joods onderwijs betekent dit dat de leerling het veelvoudige Joodse levenskader eerst ontdekt en herkent, om achteraf dat kader af te stemmen op zijn/haar persoonlijkheid en ontwikkelende identiteit.

Vandaar dat 'Bewust in Balans' twee stadia voorziet:
Het Jodendom en *De Positionering*.

Het Jodendom

In het eerste stadium, in het basisonderwijs, verwerft de leerling kennis van het Joodse levenskader met bijhorende inzichten en nodige vaardigheden.

1ste graad

Initiatie

Opbouwen van nodige kennis om de kaders en leefwijze van het Jodendom te kunnen ontdekken en erkennen

2de graad

Kaders

De algemene richtlijnen van het joodse leven kennen, met oog voor eenvoudig gedachtegoed

3de graad

Leefwijze

Thuis zijn in de joodse leefregels in de praktijk, met oog voor het onderliggende gedachtegoed

De Positionering

In het tweede stadium, in het secundair onderwijs op een leeftijd waar de eigen identiteit begint te ontwikkelen en vorm te krijgen, verkent de leerling zijn/haar persoonlijke positie binnen het Joods levenskader, door het op de eigen ontwikkelende identiteit af te stemmen.

1ste graad

Ontmoeting

Joodse normen en waarden als levenskader voorstellen aan de eigen ontwikkelende identiteit, zowel op cognitief als op affectief vlak

2de graad

Verkenning

Het joodse levenskader theoretisch en praktisch verkennen in vergelijking met eigen meningen, voorkeuren, wensen en noden

3de graad

Balans

Accenten durven kiezen binnen het joodse levenskader, afgestemd op de eigen persoonlijkheid en op de eigen ontwikkelende identiteit

Het curriculum is ontworpen met

oog voor kwaliteit

- Zeven jaarlijkse modules afgestemd op de joodse kalender
- De modules bevatten diverse ingrediënten van negen domeinen
- De verticale opbouw houdt rekening met ontwikkelingsprincipes

Onderwijskwaliteit

LEERPLAN

Het leerplan IsraGo
bestaat uit zeven modules:

Rekenschap en Herstel

Rosj Hasjana; Jom Kipoer; Soekot; Inkeer; joodse ethiek - mens en god; mens en medemens; teksten relevant voor de drie feestdagen;

Vrijheid en Verplichting

Pesach; leefregels (o.a. ter nagedachtenis van de exodus); geschiedenis van Josef tot de Rode zee; studie- en leesteksten relevant voor Pesach;

Lichaam en Ziel

Sjabbat; joodse tijdsindeling; gebedsstructuren; koosjer; geloofsprincipes; leefregels; levensfasen; aartsouders en geestelijke helden; teksten van Sjabbat en van de ziel;

God en Medemens

Sjavoeot; respect voor de medemens; melk en vlees; koosjere dieren gevogelte en vis; geschiedenis – Sinai, schriftelijke en mondelinge Thora; Tien Geboden; Birkat Hathora;

Identiteit en Samenleving

Chanoeka; joodse ethiek – mens en medemens, -en god, -en zichzelf; Hellenisme; Interlevensbeschouwelijke Competenties; externe en interne pluraliteit; teksten van Chanoeka;

Hemel en Aarde

Tisja Beäv; gebed en gebedspraktijk; liefdadigheid; geschiedenis - Misjkan en Mikdasj; synagogen; Bet Hamikdasj in gebeden; Holocaust; Eretz Israël; Interlevensbeschouwelijke Competenties

Natuur en Wonder

Toe Bisjvat en Poerim; zegengebeden over de natuur; wonderen in de joodse geschiedenis; Babylonische jodendom; Birkat Hamazon; teksten relevant voor de feestdagen;

MODULEINHOUDEN

In de modules worden zes hoofddomeinen van 'Cultuur en Religie' geïntegreerd:
(a) Kalender; (b) Gebed; (c) Medemens
(d) Spijswetten; (e) Levenscyclus; (f) Leerbeleving.

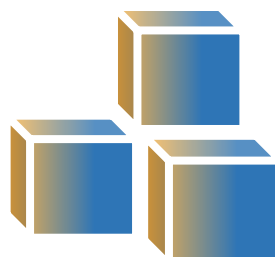

Drie domeinen komen aan bod als ondersteunende elementen bij de zes hoofddomeinen:
(g) Hebreeuws; (h) Thorastudie; (i) Geschiedenis

CURRICULUMOPBOUW

De methode voorziet zes onderwijsgraden, drie voor 'Het Jodendom' in het BaO, en drie voor 'De Positionering' in het SO.

'Het Jodendom' bevat: Initiatie; Kaders; en Leefwijze.

'De Positionering' bevat: Ontmoeting; Verkenning; en Balans.

De verticale opbouw van baseert zich op ontwikkelingsprincipes zowel van Piaget, voor de cognitieve ontwikkeling, alsook van Erikson voor de identiteitsontwikkeling.

Onderwijskwaliteit

Algemene Kwaliteitsaspecten

LEERPLAN

Deel-geheel-relatie

Plaats van de module in het *volledige curriculum*

Relatie tussen les en module(naam)

Plaats van de les in de *volledige module*

Doelgerichtheid

Lesmateriaal en -verloop afstemmen op het *leerplandoel*

Spiraalverbreding en -verdieping

Inhoudelijke verbreding en *Taxonomische* verdieping rekening houdend met voorafgaande en volgende 'lussen'

LEERKRACHT

Bijsturing i.f.v. leerlingennoden

Specifieke bijsturing – zowel *inhoudelijk* als *structuur-gebonden* n.a.v. *voorafgaande ervaring* met de leerlingen

Activering

Activiteiten om leerlingen voor de les te *motiveren*
Activiteiten die de *leefwereld* van de leerlingen aanspreken
Activiteiten die *transfer* naar het dagelijkse leven stimuleren

Evaluatie

Product- en procesgerichte evaluatie van cognitieve en affectieve vaardigheden a.d.h.v. *vooraf afgesproken* criteria.

SBE

CLBV presentatie april 2023

Inhoud

Wat is vrijzinnig humanisme?

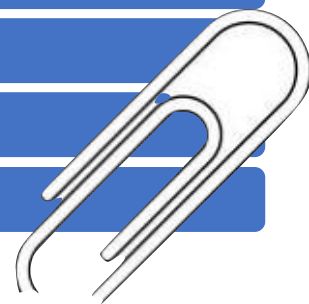
Niet-confessionele zedenleer (NCZ) als levensbeschouwelijk vak

Werkmethode in de les NCZ

Criteria voor een kwaliteitsvolle les NCZ

Ondersteunende documenten en platformen

Bibliografie

. Wat is vrijzinnig humanisme?

- Vrijzinnig humanisme is een levensbeschouwing gericht op vrijdenken, zingeving en menselijke waardigheid.
- Vrijzinnig humanistische waarden zoals gelijkwaardigheid, verdraagzaamheid en solidariteit zijn gebruikte criteria. Een democratische samenleving waar we de rechten van de mens respecteren is de maatschappijvorm om deze te realiseren.
- De rechten van de mens zijn het referentiekader, het zijn volgens vrijzinnig humanisten universele rechten. We wijzen elke vorm van discriminatie af.

Niet-confessionele zedenleer) als levensbeschouwelijk vak

Het vak NCZ steunt op het vrijzinnig humanisme. De rechten van de mens en het kind zijn de leidraad.

De focus ligt op:

- Zelfbeschikkingsrecht en autonomie
- Kritisch en vrij wetenschappelijk onderzoek
- Respect, dialoog en verdraagzaamheid
- De maakbare wereld als uitgangspunt
- De mens als z'n eigen zingeveer

Zowat ieder onderwerp kan aan bod komen in een les NCZ. De leerkracht onderzoekt samen met de leerlingen de ethische aspecten van een thema.

Werkmethode in de les N

- De thema's uit het leerplan behandelen vanuit een ethisch perspectief.
- Stimuleren van het kritisch denken.
- Een les moet één van de vijf procesdoelen opstarten, behandelen of nastreven, namelijk: autonomie, verantwoordelijkheid, humaniseren, moreel denken, zingeving.
- Gevarieerde werkvormen hanteren die aanzetten tot het oefenen van deze processen.
- Zelfreflectie oefenen.

- We leren leerlingen NIET WAT ze moeten denken, voelen en doen, maar WEL HOE ze dit kunnen doen. De leerlingen worden gestimuleerd om kennis en ervaring van normen en waarden te verkennen, te onderzoeken, te beoordelen en toe te passen.
- Belangrijk is dat leerlingen autonoom leren reflecteren over denken en handelen van zichzelf en anderen.
- Dit om in groeiende mate zin te geven aan zichzelf in relatie met de anderen, de samenleving de wereld en de natuur.

4. Criteria voor een kwaliteitsvolle les

- 4.1. Richtlijnen voor de leerkracht
- 4.2. Afgebakende leerinhouden
- 4.3. HOKE als pedagogisch-didactisch model
- 4.4. Klasbezoeken als kwaliteitsverbetering
- 4.5. Kwaliteitszorg
 - 4.5.1. Kwaliteitszorg met betrekking tot het vak NCZ
 - 4.5.2. Kwaliteitszorg met betrekking tot begeleiding van de leerkracht

Richtlijnen voor de leerkracht

- Elke leerkracht NCZ ondertekent de “deontologische richtlijnen van de Raad voor Inspectie en Kwaliteitszorg niet-confessionele Zedenleer” (afgekort: “DRL”).
- Deze DRL omschrijven de verwachtingen voor leerkrachten NCZ. Het document verduidelijkt de beginselen van niet-confessionele zedenleer als levensbeschouwelijk vak, de rechten en plichten van de leerkracht, de rol van de inspecteur-adviseur NCZ en de rol van de RIKZ.Z.
- Dit deontologisch kader is in overeenstemming met het “Decreet betreffende de inspectie en begeleiding van de levensbeschouwelijke vakken” van 1 december 1993 (B.S. 21/12/1993), met de rechtspositie van de leerkrachten NCZ en met de bevoegdheden van de RIKZ.Z als erkende vereniging voor het vak NCZ. www.onderwijsinspectie.be
- www.rikz.be

Afgebakende leerinhouden

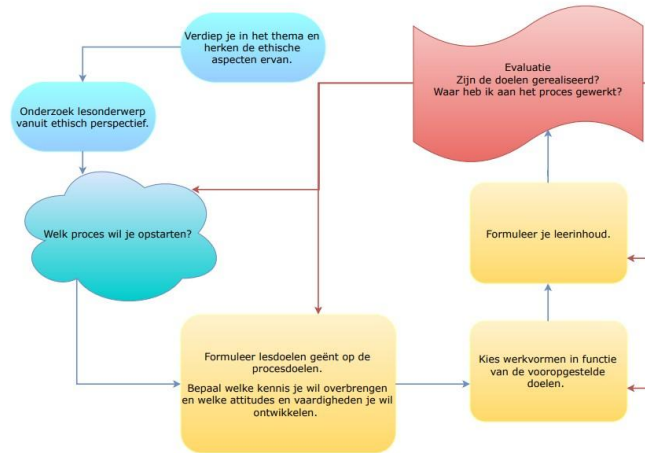
Voor het basis- en secundair onderwijs geven themavelden een brede omschrijving van de leerinhouden: (1) identiteit, (2) vrijzinnig humanisme, (3) samenleven, democratie en burgerschap, (4) een waaier van levensbeschouwingen: identiteit in dialoog, (5) economie, (6) wetenschap, (7) milieu en ethiek, (8) kunst en (9) communicatie.

De bovenvermelde negen themavelden zijn onderverdeeld in thema's. Ze vormen de basis voor het uitwerken van een jaarwerkplan. De thema's binnen ieder themaveld zijn niet limitatief en kunnen door de individuele leerkracht aangevuld worden.

Het kiezen en uitwerken van thema's gebeurt in functie van de leef-, denk- en ervaringswereld van het kind en zijn ontwikkelingsniveau. Eenzelfde thema zal in verschillende leerlingengroepen qua leerinhoud en aanpak dus grondig verschillen.

Essentieel bij het uitwerken van een thema is de relatie met de procesdoelen.

Stappenplan

KE als
pedagogisch-
didactisch
model

Lesfases in een les NCZ:

Zowel in het basis- als secundair onderwijs stimuleren we het gebruik van het HOKE-model.

1. HERKENNEN: aftasten naar voorkennis – zoeken naar aanknopingspunten.
2. ONDERZOEKEN: vanuit verschillende invalshoeken.
3. IEZEN: meningen polsen, standpuntbepaling.
4. EVALUEREN: (zelf)reflectie.

4. Klasbezoeken als kwaliteitsverbetering

Leerkrachten worden geëvalueerd op basis van een klasbezoek – de klaspraktijk primeert – en aan de hand van volgende elementen:

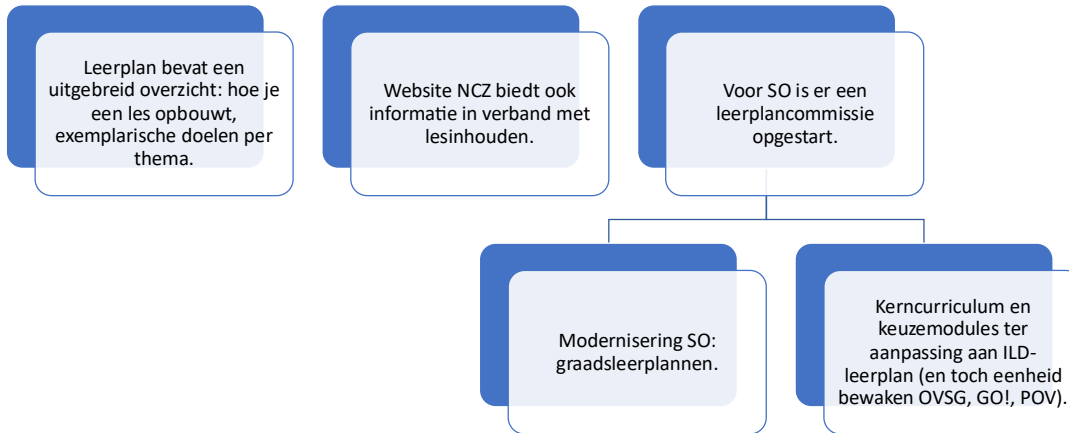
- Leerkrachtenadministratie op basis van DRL.
- Vakinhoudelijke en vakdidactische elementen: leerinhouden en didactische realisatie, het gebruik van didactische leermiddelen en werkvormen, de leeromgeving.
- De leerkracht als begeleider van leer- en ontwikkelingsprocessen: taalgebruik, evaluatie, klasmanagement, de leerkracht als onderzoeker en vernieuwer.

Wanneer worden er klasbezoeken door de inspecteur-adviseur afgelegd?

- Alle starters krijgen een klasbezoek in het kader van aanvangsbegeleiding.
- Alle leerkrachten die in aanmerking komen voor: TADD, VB, UVB.
- Klasbezoek op vraag van leerkracht bij nood aan ondersteuning of op vraag van directie, bijvoorbeeld na een klacht.
- Klasbezoek op initiatief van de inspecteur-adviseur.

waliteitszorg

4.5.1. Kwaliteitszorg met betrekking tot het vak NCZ

Kwaliteitszorg met betrekking tot begeleiding van de leerkracht

Uitgebreide sollicitatiegesprekken, o.a. via ZOOM. Wisselwerking tussen directie en IA.

Aanvangsbegeleiding voor alle starters online en via specifieke studiedagen en klasbezoeken.

Jaarlijkse studiedagen rond diverse onderwerpen, ofwel met workshops in samenwerking met het huisvandeMens, ofwel in kleine groepen.

Navorming rond diverse thema's: meerdere niveaus in één klasgroep, ILC, administratie, ...

Uitgebreide inspiratiepadlets voor beide niveaus.

Padlets met informatie over administratie, klasmanagement, navormingen, ...

Nieuwsbrieven: vanuit IA en website nczednleer.be

MegaZijnen in iedere provincie: mediatheek waar gratis (educatief) materiaal kan uitgeleend worden.

Persoonlijke contacten tussen IA en leerkracht via mail, telefoon.

Navorming die de IA NCZ volgt ter bevordering van de kwaliteitszorg en begeleiding van de leerkrachten.

Structureel overleg met de lectoren NCZ van de diverse hogescholen en universiteiten.

Ondersteunende documenten en platformen

- Deontologische richtlijnen voor leerkrachten.
- Kijkwijzers voor klasbezoeken.
- Website nczedenleer.be waar lesmateriaal gedeeld wordt maar ook administratieve documenten opgeladen kunnen worden.
- Leerplan NCZ.
- Padlets (info en administratie, vacante uren, ILC, ...)
- Voorbeeldsjablonen lesvoorbereiding, agenda, jaarplan, evaluatie.
- Ombudsdienst van erkende vereniging RIKZ.Z waar leerkrachten terecht kunnen met problemen of klachten.

. Beknopte bibliografie

Leerplannen NCZ 2017.

Algoet Peter, *Vrijzinnig humanisme: een kennismaking & uitdieping*, 2014.

Coene Gily, Koppen Jimmy, Scheelings Frank (red.), *Op zoek...De evolutie van het vrijzinnig humanisme in Vlaanderen sinds de Tweede Wereldoorlog*, 2017.

Dewey John, *Over opvoeding, onderwijs en burgerschap – een keuze uit zijn werk*, 2011.

Verhofstadt Dirk, *Atheïsme als basis voor de moraal*, 2013.

Kwaliteit van de
levensbeschouwelijke vakken

Orthodoxe godsdienst

Inleiding

1985 erkenning van de eredienst

1987 orthodoxe godsdienst in het Vlaams
onderwijs en ontstaan fysieke bibliotheek

1997 orthodoxe godsdienst in het Franstalig
onderwijs

1994 ½ tijdse IA

2003 voltijdse IA

2012 ontstaan digitale bibliotheek

Inhoud

Het vak

De leerplannen

Het materiaal

De leerlingen

De leerkrachten

De inspecteur-adviseur

De studiedagen

Het vak

Kennis over het orthodox geloof, de orthodoxe kerk, haar geschiedenis en tradities

Aandacht voor de interne pluraliteit en aandacht voor de MR, BE en ILC

Bijbel, kunst en traditie

De eigen levensbeschouwelijke visie en zingeving van de leerling

Zich verwonderen, onderzoeken en kritisch denken

De relatie tot God, de medemens en de wereld

De leerplannen

Hebben aandacht voor de interne pluraliteit, de verschillende tradities

Bevatten verscheidene thema's zoals Bijbel en andere bronnen, kerkgeschiedenis, kunst, ethiek

Bevatten de ILC's en de minimumdoelen BE

Leggen de klemtoon op de ontwikkeling van de persoon, van de kritische reflectie, een geëngageerde ethiek

Het materiaal

Sinds het begin bestaat er een fysieke bibliotheek

Sinds 2012 bestaat er een digitale database

Is ontwikkeld door leerkrachten en wordt nagelezen door deskundigen

Bestaat uit lesmateriaal, literatuur, visueel materiaal, internetlinken, ...

De leerlingen

Groei van de leerling in zijn eigen zingeving

Vaak van buitenlandse herkomst - kennis maken met de West-Europese samenleving

Combineren de eigen orthodoxe traditie, de eigen leefwereld en de heterogene samenleving

Leren kennen, inzien en reflecteren

De leerkrachten

Vaak van buitenlandse herkomst met diverse achtergronden

Volgen twee afzonderlijke opleidingen: inhoudelijk en pedagogisch: samenwerking met KULeuven en Thomas More hogeschool

Geven les vanuit de levensbeschouwelijke identiteit en de binnenperspectief

Zijn werkzaam in meerdere scholen en maken steeds deel uit van de teams

De inspectie-
pedagogische
begeleiding

Begeleiding startende leerkrachten,
coaching

Bij klachten: overleg met de leerkracht,
de leerlingen, de directie, de ouders

Lesbezoeken en opvolgingsgespreken
of begeleidingstrajecten

Ondersteuning bij de ontwikkeling van
het lesmateriaal

Leerplancommissies: BaO en SO

De inspectie-
pedagogische
begeleiding:
de
lesobservatie

Sjabloon, aandacht voor jaarplan en
lesvoorbereiding

De vak inhoudelijke kennis, de
pedagogische en didactische aanpak

Lesobservatie en evaluatie van het
materiaal

Evaluatie van de les, de documenten
en nabespreking

Wanneer nodig, begeleidingstraject

De
studiedagen

Een jaarlijkse gezamenlijke studiedag
over de eigen inhoud

Het bestaande materiaal wordt
herzien

Nieuw materiaal wordt ontwikkeld

Ook besteed aan ILC/ILD en de
link met BE

Leerkrachten nemen deel aan andere
studiedagen en navormingen

PROTESTANTS EVANGELISCHE GODSDIENST

FOTO: PROTESTANTSE KERK HOREBEKE&KORZELE ('GEUZENHOEK')

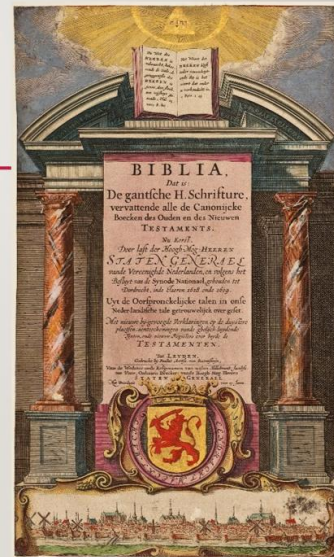
- Wie zijn de protestanten in België?
- Tijdens de Reformatie (16^e eeuw): lutheranen, doopsgezinden ('mennonieten') en calvinisten
- Sinds feitelijke en definitieve scheiding Noord en Zuid (1648): enkele gedoopte kerken
- Sinds de gegarandeerde godsdienstvrijheid in de Belgische grondwet (1831): naast de 'reformatorische' kerken ook 'evangelische' (ontstaan als reactie op rationalisme en verlichting).
- Sinds ca 1980 opkomst migrantenkerken: Europese (vrnl. Roemenië, Oekraïne), Zuid-Amerikaanse (Brazilië) en Afrikaanse (Congo en Ghana).

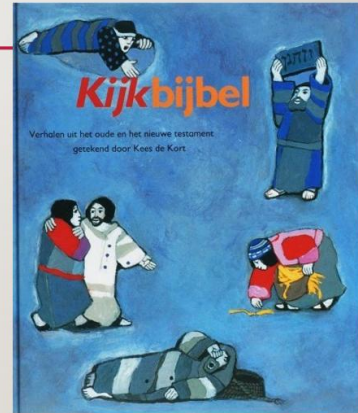
- Onderwijs en godsdienstonderwijs steeds centraal in de Reformatie.
- Sinds 16^e eeuw invoering universitaire opleiding voor predikanten.
- In België vrijheid van onderwijs steeds reden voor kerken om eigen basisscholen te stichten.
- Mogelijkheid om godsdienstonderwijs te geven in het officieel onderwijs steeds zoveel mogelijk benut.
- (foto: Protestantse kerk aan de Antwerpsesteenweg in Brussel (1892), met voormalig schoolgebouw: het gebouw met drie verdiepingen)

- Basisstekst voor het godsdienstonderwijs: 'Richtlijnen'
- Grondslag (uitgangspunt voor het godsdienstonderwijs): de Bijbel
- Basisprincipes - een driedelige pedagogische oriëntatie:
- 'geloof en kerk' (verwijzing naar oudchristelijke en reformatorische geloofsbelijdenissen)
- 'mens, schepping en maatschappij' (verwijzing naar de verantwoordelijkheid naar mens en maatschappij)
- 'onderwijs en opvoeding' (verwijzing naar de identiteitsontwikkeling)

- Kwaliteitsbewaking:
- Leerplannen:
- Twee leerplancommissies: LO en SO. Tijdelijk ook BuLO en BuSO.
- *Leerplannen beschikbaar en publiek toegankelijk: www.pegos.be*
- Verzamelen en beschikbaar stellen lesmateriaal (materiaal uit Nederland alleen selectief inzetbaar)
 - > website en padlets (sinds corona)

- Leerplan PEGO
- LO: de verhalen van het Oude en Nieuwe Testament (OT & NT), in samenhang met de ontwikkeling van het kind in de lagere school
- SO1: verhalen OT en NT (selectie), aandacht voor vraagstukken tienerleeftijd (afkomst, relaties ..)
- SO2: kennismaking andere levensvisies, kerkgeschiedenis (BSO: thema's), gedeelten OT en NT
- SO3: ethische thema's (BSO: ook persoonlijke thema's), minder gekende bijbelgedeelten

-
- Pedagogisch-didactische visie
 - Kennis van de Bijbel, levensbeschouwelijke richtingen en ethische vraagstukken
 - Begeleiding van bezinning: jongeren helpen hun vragen te stellen, te overdenken, antwoorden te formuleren.
 - Didactiek moet steeds motiveren tot leren maar ook tot overdenking.

 - Leerkracht moet steeds het intern pluralisme van het protestantisme kunnen toelichten. Leerkracht dient zich ook als voorbeeld te gedragen in de relatie en samenwerking met andere levensbeschouwingen.

-
- Kwaliteitsbewaking:
 - Klasbezoeken aan nieuwe leerkrachten, leerkrachten tadd/benoeming. Hierbij aandacht voor inhoud (leerplan) en kwaliteit (didactiek).
 - Studiedagen: voor nieuwe leerkrachten, voor leerkrachten LO en SO. Incidenteel voor BuLO en BuSO.
 - (foto: studiedag nieuwe leerkrachten)

- Opleiding
- Twee academische opleidingen:
- **Faculteit voor Protestantse Theologie en Religiestudies, Brussel**
- **Evangelische Theologische Faculteit, Heverlee**
- Eén deeltijdse opleiding (kerkelijk diploma):
- **Instituut voor Bijbelse Vorming, Heverlee**
- In **hogeschool UCLL**: mogelijkheid bachelor protestants -evangelisch godsdienstonderwijs (in samenwerking met beide theologische faculteiten)

- Situatie leerkrachten:
- Vaak zij-instromers:
- Zonder diploma > verwijzing naar deeltijdse opleiding
- Bachelor/master ander vak > verwijzing naar ped. opleiding, daarnaast: certificaat PEGO (toegekend door erkende instantie op basis van examenbewijzen in een protestantse theologische opleiding)
- Bachelor/master theologie > verwijzing naar ped. opleiding (ETF: educatieve master of elders)
- Inspectie hierbij intensief betrokken

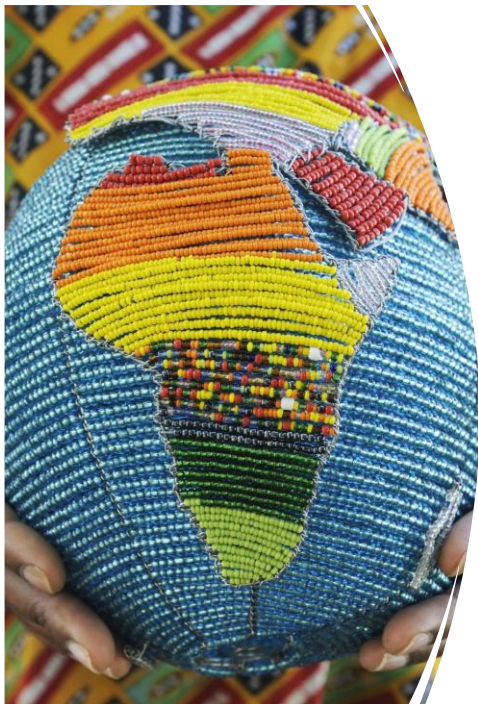
waliteit en

*Criteria en documenten die wij hanteren voor kwaliteitsvol
levensbeschouwelijk onderwijs*

CLBV 02.03.2023

Inhoud

1. at verstaan wij onder 'levensbeschouwing'?
2. at verstaan wij onder een levensbeschouwelijk vak?
3. Hermeneutisch-communicatief werken
4. Criteria voor een kwaliteitsvolle les RKG
5. waliteitszorg via basisdocumenten; *in concreto*
 1. Lager onderwijs
 2. ecundair

Levensbeschouwing

Een manier om het leven te **(be)schouwen** en **interpreteren**, de sleutels die men -vanuit een of meerdere tradities- daartoe hanteert, aan dewelke men **identiteit** ontleent en via dewelke men een

mensbeeld

maatschappijbeeld (wereldbeeld)

toekomstbeeld of droom (visioen)

zingevend kader

op het spoor komt.

Levensbeschouwing

Tradities worden hier gedefinieerd als verhalen met een eigen taalsysteem waar men binnen stapt en die aldus aan de eigen persoon voorafgaan (Ricœur).

[De] oriëntatie [van de mens] in het leven heeft een narratieve structuur: we zijn personages in het levensverhaal dat we over onszelf vertellen, tegen anderen én in ons inwendige gesprek.

2. Een levensbeschouwelijk vak

Levensbeschouwelijk vak

A. Het doel van het vak is de **levensbeschouwelijke groei** van de leerling

- *“We nodigen leerlingen uit om zich bewust te worden van hoe zij in het leven staan en hoe zij naar zichzelf en de wereld kijken. (...) We zetten sterk in op de identiteitsgroei van leerlingen, want de levensbeschouwelijke, religieuze en/of geloofsgroei maakt deel uit van de identiteitsgroei. We willen de levensbeschouwelijke ontwikkeling van leerlingen stimuleren (...) Daarbij worden de leerlingen uitgenodigd om in vrijheid te groeien als mens. (ZILL)*
- *“Voor de leerlingen is het een ‘leer-en ontwikkelruimte’ waarin zij leren om bij hun eigen kracht te komen en hun identiteit te ontwikkelen. (...) Leerlingen zouden de aanpak en de werkwijze in het vak godsdienst duidelijk moeten begrijpen als een uitnodiging voor hun eigen zoeken en ontdekken van zin.” (GLP)*

Levensbeschouwelijk vak

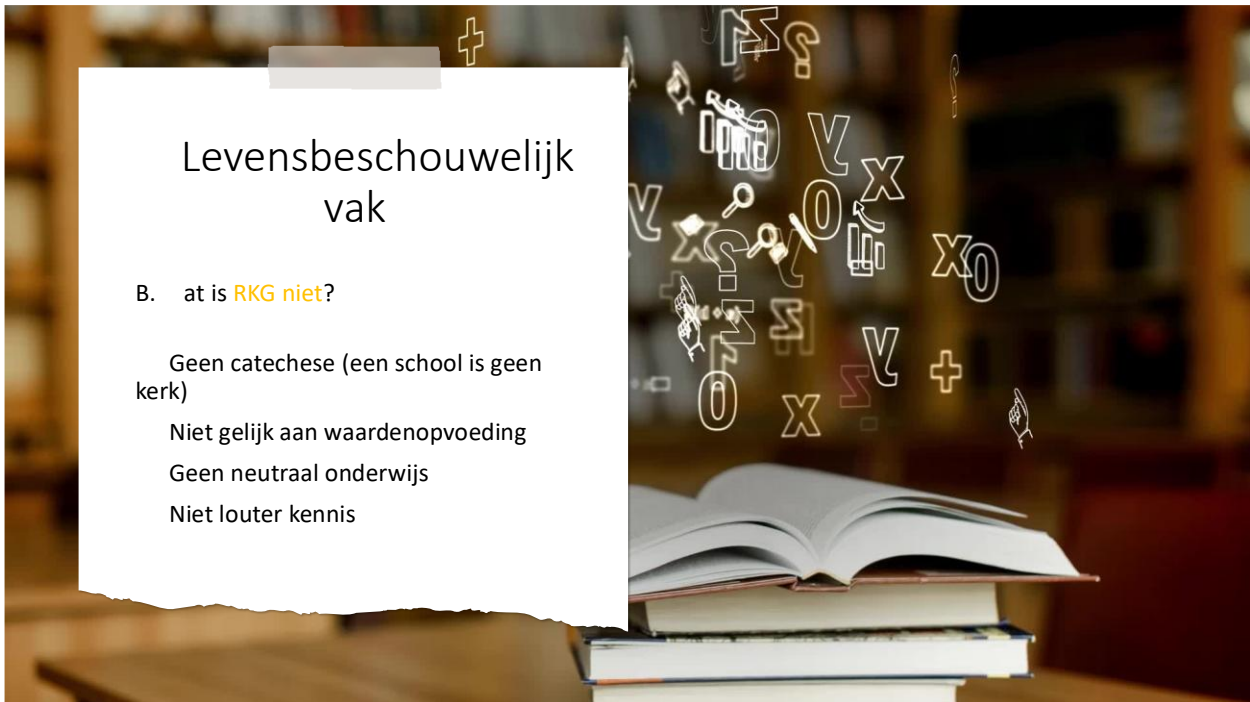
B. at is **RKG** niet?

Geen catechese (een school is geen kerk)

Niet gelijk aan waardenopvoeding

Geen neutraal onderwijs

Niet louter kennis

3. Hermeneutisch-communicatief werken

3. Hermeneutisch-communicatief werken

A. at betekent **hermeneutiek**?

- Uitleggen
- Vertalen
- Interpreteren

3. Hermeneutisch-communicatief werken

- *Het wezen van de mens als een 'broze hermeneutische ruimte'.*
- *Het is een taak van het godsdienstonderwijs om kinderen en jongeren deze hermeneutische ruimte **in zichzelf en in anderen te laten ontdekken**. Het vak rooms-katholieke godsdienst heeft de bedoeling om deze hermeneutische ruimte te exploreren en nog meer open te breken bij kinderen en jonge mensen zodanig dat ze de werkelijkheid met een levensbeschouwelijke bril kunnen lezen en ontdekken dat niets normaal, evident of eenvoudig is.*
- *De bedoeling van het vak vandaag is niet om alle leerlingen christelijk of katholiek te maken of te laten worden. Wel is het de bedoeling om de leerlingen in alle vrijheid uit te nodigen om te komen tot **levensbeschouwelijke zelfverheldering en maturiteit** en hen te leren omgaan met levensbeschouwelijk verschil en diversiteit in zichzelf en in de samenleving.*

3. Hermeneutisch-communicatief werken

- *Dit bewustwordingsproces gebeurt in het vak godsdienst steeds in **een communicatief proces**. Leerlingen komen in het klasgebeuren binnen met verschillende levensbeschouwelijke perspectieven die zij vaak vanuit een soort van 'eerste naïviteit' aannemen. Het vak godsdienst zal deze levensbeschouwelijke en religieuze verschillen **erkennen, expliciteren en waarderen**. Het is juist in de confrontatie met het verschil dat men tot een meer bewuste levensbeschouwelijke keuze, een 'tweede naïviteit' kan komen. Dat gebeurt in het bijzonder wanneer men in de klas onder de leerlingen geconfronteerd wordt met **hermeneutische knooppunten of interpretatieconflicten** rond centrale levensvragen. Het is dan de taak van de leerkracht om het levensbeschouwelijk gesprek hier rond te modereren en vanuit zijn eigen christen-zijn inzichten aan te bieden.*
- *Het is daarbij van belang dat iedereen mag spreken vanuit zijn of haar eigen levensbeschouwelijke positie en zich niet op een neutraal of onverschillig standpunt moet opstellen vooraleer hij of zij iets mag zeggen. Men groeit maar in levensbeschouwelijke competentie wanneer men ook uitgenodigd, uitgedaagd en gewaardeerd wordt om **vanuit het eigen perspectief te spreken**.*

Hermeneutisch-communicatief werken

B. Hoe gaan we om met de eigen traditie?

Levende traditie

- Binnenperspectief – rol van de leraar

Open traditie

- Narratieve basis
- Inclusiviteit die normatief is
- Openheid naar visies vanuit andere levensbeschouwingen / andersheid van anderen

Onderbroken traditie

- “Wat mag en kan de andersheid van anderen voor mij betekenen?”
- Leraar faciliteert de mogelijkheid tot onderbreking

4. Criteria kwaliteitsvolle les

RKG

Criteria voor een kwaliteitsvolle les

Blik openhouden op drie perspectieven:

- Eerbied leerling, groeikansen bieden => LB groei, over hun leven
- Gerichtheid op een plurale context / ruimte voor actualiteit
- Rijkdom en kracht van het christelijk geloof laten oplichten

Communicatief proces

Sleutelrol voor de leraar: gsm functie

5. In concreto: ondersteunende documenten

. Basisonderwijs

- Gezamenlijke documenten/ vorming rond leerproces
- ZILL-leerplan
- Evaluatie (Thomaswebsite)
- Kijkwijzer klasbezoek kleuteronderwijs / lager onderwijs / buitengewoon onderwijs

B. Secundair onderwijs

- Sjabloon klasbezoek
- Gids uit het leerplan
- Vakdossier
- Vlaanderenbrede nascholing (o.a. evaluatie en differentiatie)
- Kijkwijzer leermiddelen
- Studiewijzer Thomas
- Fiches schoolbezoek

BIJLAGE 4:

DE NIEUWE HANDBOEKEN ISLAM (2023)

[Sira 3 Leerwerkboek by VAN IN - Issuu](#)

BIJLAGE 5:

DE NIEUWE LEERPLANNEN ISLAM (2024)

<http://www.centrumislamonderwijs.be/leerplannen.html>

ADRESGEGEVENS EI&V

De erkende instantie anglicaanse godsdienst:
genaamd **Comité Anglicaans Godsdienstonderwijs**
Zetel: Kapitein Crespelstraat 29, 1050 Brussel.
admin@anglican.be

De erkende instantie van de islamitische godsdienst:
genaamd **Centrum Islamonderwijs (CIO)**
Zetel: Guldensporenlaan 82, 2500 Lier
info@centrumislamonderwijs.be
aysel.bayraktar1@hotmail.com

De erkende instantie van de Israëlitische godsdienst:
Zetel: Jozef Dupontstraat 2, 1000 Brussel.
danconsis@online.be
mirconsis@online.be

De erkende vereniging van de niet-confessionele zedenleer:
genaamd **Raad voor Inspectie en KwaliteitsZorg niet-confessionele Zedenleer (RIKZ.Z vzw)**
Zetel en secretariaat : Stationsplein 22, 9100 Sint-Niklaas
christophe@rikz.be

De erkende instantie van de orthodoxe godsdienst :
genaamd **Pedagogische Commissie van de Orthodoxe Kerk in België voor het Nederlandstalig onderwijs**
Zetel: Charbolaan 71, 1030 Brussel.
inspectie@orthodoxonderwijs.be

De erkende instantie van de protestants-evangelische godsdienst:
genaamd **Comité Protestants-Evangelisch Godsdienstonderwijs**
Zetel: Brogniezstraat 44a, 1070 Brussel.
secretariaat@pego.be

De erkende instantie rooms-katholieke godsdienst:
Zetel: Interdiocesaan Centrum vzw/Erkende Instantie RKG
Guimardstraat 1, 1040 Brussel.
Maurice.van.Stiphout@rkg.vlaanderen